

PAJATOIMINTAPÄIVÄT PÄIVÄKOTI LIINAKOSSA

- kuinka järjestää lasta osallistava pajatoiminta

Tuuli Nurmi ja Veera Puukko
Opinnäytetyö, syksy 2011
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Diak Etelä, Helsinki
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK) +
Lastentarhaopettajan
kelpoisuus

TIIVISTELMÄ

Nurmi, Tuuli ja Puukko, Veera

Pajatoimintapäivä päiväkotiki Liinakossa –kuinka järjestää lasta osallistava pajatoiminta. Helsinki, syksy 2011, s. 78, 6 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä Helsinki. Sosiaali-alan koulutusohjelma, sosionomi (AMK) + Lastentarhaopettajan virkakelpoisuus.

Opinnäytetyömme oli kehittämishanke, jonka tarkoituksena oli suunnitella, järjestää ja arvioida päiväkotiki Liinakkoon koko talon yhteiset pajatoimintapäivät siten, että ne lisäävät mahdollisimman paljon lasten osallisuutta. Lisäksi tarkoituksenamme on antaa neuvoja, miten hyvä pajatoiminta järjestetään, jotta lapsen osallisuus mahdollistuu. Opinnäytetyömme on osa varhaiskasvatuksen kehittämisyksikkö VKK-Metron kehittämishanketta, jonka teemana oli lasten ja vanhempien osallisuuden lisääminen. Liinakko kuului hankkeen tutkimuspäiväkotiverkostoon ja heidän kehittämiskohteenaan oli lasten osallisuuden lisääminen koko talon yhteistä pienryhmätoimintaa ja projektimaista työskentelytapaa kehittämällä.

Pajatoimintapäivät sisälsivät neljä erilaista pajaa kahtena peräkkäisenä päivänä. Pajatoimintapäiviin osallistui noin 50 lasta ja 11 kasvattajaa. Osallisuuden toteutumista arvioimme Nigel Thomasin osallisuuden ulottuvuuksien mukaan ja aineistonkeruumenetelmänä käytimme osallistuvaa havainnointia.

Teoriatietojen ja pajatoimintapäiviemme pohjalta voimme todeta, että pajatoiminnalla on mahdollista lisätä lasten osallisuutta. Tämän toteutuminen kuitenkin edellyttää toiminnan järjestämistä tietyt asiat huomioiden. Pajatoiminnan tulee muun muassa lähteä lasten omista ideoista, heidän on oltava mukana vaikuttamassa prosessin kaikissa vaiheissa ja heillä on oltava vapaus valita, mihin pajoihin osallistuvat ja kuinka kauan niissä ovat.

Avainsanat: lasten osallisuus, varhaiskasvatus, pajatoiminta

ABSTRACT

Nurmi, Tuuli and Puukko, Veera

Functional Workshops: Increasing Children's Involvement in a Day-Care Center
78 p., 6 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Fall 2011.

Diaconia University of Applied Sciences. Degree Programme in Social Services.
Degree: Bachelor of Social Services.

The objective of this study was to plan, organize and evaluate functional workshops for the day-care center Liinakko in Helsinki. The intention of the thesis was to increase children's involvement in every-day actions and promote their possibilities to influence decision making

The method used was participatory observation. The method included photographing, constant notetaking and interaction with children. Approximately 50 children and 11 members of staff were participating in the study.

The main result of the thesis showed that participating in functional workshops might increase children's involvement. In this thesis children had an opportunity to affect the content of the workshops. Thus, children might have had an experience of inclusion.

As conclusions, the method of functional workshops can be utilised within the professional field.

Keywords: functional workshops, inclusion, day-care center, participatory observation

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	6
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA	8
2.1 VKK-Metron hanketoiminta	8
2.2 Päiväkot Liinakko	9
2.3 Opinnäytetyön tarkoitus	9
3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	11
3.1 Lapsilähtöisyydestä osallisuuteen.....	11
3.2 Lapsen oikeus osallisuuteen.....	11
3.3 Osallisuuden eri malleja.....	13
3.3.1 Hartin tikapuumalli	14
3.3.2 Shierin taulukkomalli osallisuudesta	15
3.3.3 Thomasin malli osallisuudesta	17
3.4 Osallisuus osana varhaiskasvatusta.....	19
3.5 Kasvattaja lasten osallisuuden mahdollistajana.....	21
4 PAJATOIMINTA.....	24
4.1 Pajatoiminnan sovelluksia nuorten osallistamisessa	24
4.2 Pajatoiminta varhaiskasvatuksessa	26
5 LIINAKON PAJATOIMINTAPÄIVÄT	30
5.1 Pajatoiminnan määritelmä	30
5.2 Pajatoimintapäivien suunnittelu	30
5.3.1 Musiikkipaja	33
5.3.2 Liikuntapaja.....	34
5.3.3 Askartelupaja	35
5.3.4 Sadutuspaja.....	37
5.4 Aineiston keruu osallistuvan havainnoinnin keinoin	38
5.5 Pajatoimintapäivien toteutus.....	39
5.6 Lasten osallisuuden toteutuminen pajapäivissä.....	43
5.7 Pajatoiminnasta saatu palaute.....	48
5.8 Pajatoimintapäivien oma arviointi	49
6 OSALLISTAVAN PAJATOIMINNAN PERIAATTEITA.....	55

7 POHDINTA	62
7.1 Luotettavuus ja eettisyys	62
7.2 Pohdintaa opinnäytetyöprosessista ja omasta ammatillisuudesta	63
LÄHTEET	66
LIITTEET	Virhe. Kirjanmerkkiä ei ole määritetty.

1 JOHDANTO

Päivähoitoa on pidetty pitkään aikuisten asiana jopa niin, että sen asiakkaina on nähty aikuiset lasten sijaan, jotka todellisuudessa viettävät siellä päivänsä (Lehtinen 2000, 27–28). Lasten on katsottu olevan vain aikuisten toiminnan kohteita (Kiili 2006, 17). Tätä lapsinäkökulman vähäisyyttä onkin ryhdytty kritisoimaan päivähoidon kehittämisessä (Lehtinen 2000, 28).

Päivähoidon vaikutukset ja varhaiskasvatuksen laadun arviointi ovat nousseet keskeisiksi teemoiksi varhaiskasvatuksen tutkimuksissa erilaisten yhteiskunnallisten muutosten ravistellessa päivähoitojärjestelmää. Laadunarvioinnissa on myös ryhdytty tuomaan lasten näkökulmaa esiin. Lapsilähtöisyys ei ole kuitenkaan uusi käsite varhaiskasvatuksessa, vaan sillä on vuosisataiset perinteet. (Lehtinen 2000, 196–198.) Myöskään ajatus lasten osallistumisesta ei ole aivan uusi ja sitä on pohdittu ja tutkittu monilla eri tieteenaloilla. Sen sijaan osallisuus käsitteenä on verrattain uusi, eikä sen määritelmä ole vielä täysin vakiintunut. (Kiili 2006, 17). Osallisuus yhdistetäänkin usein lapsilähtöisyyteen, mutta silloin siitä unohtuu sille ominainen yhteisöllisyys sekä lasten ja aikuisten tasavertaisuus (Stenvall & Seppälä 2008, 38).

Osallisuus on noussut voimakkaasti esiin viime vuosina sekä päivähoitoa koskevissa keskusteluissa että yhteiskunnassa yleisesti. Näissä keskusteluissa on käynyt ilmi, että osallisuus liitetään olennaisella tavalla hyvinvointiin. Hyvinvointin on mahdollista toteutua vain, jos ihmisen on mahdollista vaikuttaa omaan elämäänsä ja kokea se siten mielekkääksi. (Stenvall & Seppälä 2008, 3.) Lasten oikeudesta osallisuuteen on säädetty niin Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa kuin Suomen kansallisessa lainsäädännössäkin.

Opinnäytetyömme on osa varhaiskasvatuksen kehittämisyksikkö VKK-Metron kehittämishanketta, jonka tavoitteena on lisätä tutkimustietoa varhaiskasvatuksesta. Opinnäytetyömme tekohetkellä yhtenä kehittämisteemana on lasten ja vanhempien osallisuuden lisääminen. Hankkeeseen on nimetty tutkimuspäiväkotiverkosto, johon kuuluu myös yhteistyökumppanimme helsinkiläinen päiväko-

ti Liinakko. Päiväkodin kehittämiskohteena on lasten osallisuuden lisääminen koko talon yhteistä pienryhmätoimintaa ja projektimaista työskentelytapaa kehittämällä. Opinnäytetyömme tarkoituksena on suunnitella, järjestää ja arvioida päiväkotia Liinaksoon koko talon yhteiset pajatoimintapäivät siten, että ne lisääisivät mahdollisimman paljon lasten osallisuutta. Tämän lisäksi tarkoituksenamme on antaa ohjeita, miten hyvä pajatoiminta järjestetään, jotta lapsen osallisuus mahdollistuu. Ojeet perustuvat pajatoiminnasta tekemiimme omiin havaintoihin ja kirjallisuuteen.

Aihe kiinnosti meitä molempia, koska haluamme tulevaisuudessa työskennellä lasten parissa ja tavoittelemme sosionomi (AMK) tutkintoon lastentarhanopettajan kelpoisuutta. Aihe on tutkintomme kannalta tärkeä, koska sen tarkoituksena on lisätä lasten osallisuutta ja vaikuttamisen mahdollisuuksia. Työmme tulee tarpeeseen, koska vastaavanlaisesta lasta osallistavasta pajatoiminnasta ei juuri löydy aineistoa. Meillä molemmilla oli jo entuudestaan kokemusta lasten kanssa työskentelemisestä niin päivähoidossa kuin muissakin toimintaympäristöissä. Päivähoidon harjoitteluissamme olimme kiinnittäneet huomiota toiminnan aikuisjohtaisuuteen, jolloin lapset jäivät helposti arjen rutiinien jalkoihin.

VKK-Metron hankkeesta kuultuamme kiinnostuimme välittömästi mahdollisuudesta lähteä mukaan kehittämään lasten osallisuutta. Opinnäytetyön aihe sopii meille hyvin, koska haluamme syventää osaamistamme kasvatustieteen ammattilaisina sekä kokeilla ja kehittää jotain uutta toimintatapaa. Uskomme, että lasten osallisuuteen tullaan tulevaisuudessa kiinnittämään yhä enemmän huomiota ja sen merkitys korostuu entisestään. Aiheeseen perehtymisen kautta pystymme kehittämään omaa ammattitaitoamme tulevaisuutta varten.

Opinnäytetyömme alussa kerromme lähtökohdista, joiden pohjalta pajatoimintapäivät suunniteltiin ja toteutettiin. Avaamme keskeisiä käsitteitä kuten osallisuus ja pajatoiminta. Teoriaosuuden jälkeen kerromme tarkemmin opinnäytetyömme etenemisestä ja pajatoimintapäivien varsinaisesta toteutuksesta. Lopuksi arvioimme opinnäytetyöprosessia sekä omaa ammatillista kasvuamme.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

2.1 VKK-Metron hanketoiminta

VKK-Metro on pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämisyksikkö. Se sisältää pysyvää, rakenteita tuottavaa kehittämistä ja hankkeita, jotka kehittävät vaihtuvia teemoja. VKK-metron ydin on vaihtuva tutkimuspäiväkotiverkosto, jossa ovat mukana yhteistyössä Helsinki, Vantaa, Espoo, Kauniainen ja Helsingin yliopisto. Päiväkodit saavat itse tarkentaa kehittämisteemansa meneillään olevan hankekauden laajemman tavoitteen sisältä. Kehittäminen tapahtuu vaihteittain, pienten arjessa tapahtuvien muutosten avulla. Päiväkotien henkilöstö sitoutuu yhteiseen kehittämiseen kahdeksi vuodeksi. (Socca 2010a.)

Tutkimuspäiväkotiverkostoa hyödyntäen pyritään muodostamaan jatkuvan kehittämistoiminnan rakenne mahdollisimman moneen pääkaupunkiseudun päivähoitoyksikköön. Samalla halutaan kannustaa myös oman työn tutkimiseen ja kehittämiseen. Kehittämisen teemat syntyvät arjen perustyössä esille nousseista ajankohtaisista haasteista. VKK-metron rahoitus muodostuu hankerahoituksesta sekä pääkaupunkiseudun kuntien rahoitusosuuksista. (Socca 2010b.)

Hankekauden 2009–2011 aiheena on lapsen ja vanhempien osallisuus ja varhainen tuki. VKK-Metron hankeosion keskeisiä tavoitteita ovat lasten ja vanhempien osallisuuden vahvistaminen, moniammatillisten alueellisten yhteistyömallien kehittäminen lasten syrjäytymisen ehkäisemiseksi sekä tutkimuksen ja arvioinnin liittäminen osaksi arjen kehittämistyötä. Havainnoinnin, pedagogisen dokumentoinnin sekä arvioinnin avulla tuotetaan uusia toimintakäytäntöjä, jotka vahvistavat lasten ja vanhempien osallisuutta. Hankkeesta julkaistaan tutkimusraportti, tieteellisiä artikkeleita, opinnäytetöitä sekä erilaisia kehittämismateriaaleja. Hankekauden lopuksi julkaistaan kirja tutkimuspäiväkotien kehittämistoiminnasta. (Socca 2010c.)

2.2 Päiväkoti Liinakko

Päiväkoti Liinakko kuuluu päivähoitoyksikkö Liinakko-Loimeen. Liinakko sijaitsee Itä-Helsingin Vesalassa ja on valmistunut vuonna 1991. Päiväkodissa toimii kolme lapsiryhmää 1–6-vuotiaille lapsille ja hoitopaikkoja on yhteensä 57, kasvatushenkilökuntaa on 12. Alue on hyvin monikulttuurista ja päivähoitoyksikön lapsista noin 30 % puhuu äidinkielenään muuta kuin suomea. (Päivähoitoyksikkö Liinakko-Loimen varhaiskasvatussuunnitelma 2008, 1, 6.)

Päiväkoti Liinakon tarkoituksena on järjestää lapsille turvallinen ympäristö ja lämminhenkinen ilmapiiri, jossa heillä on mahdollisuus kasvuun, tutkimiseen, ihmettelyyn ja oppimiseen. Lapsia kuunnellaan ja havainnoidaan arjen tilanteissa. Toiminnassa merkittävällä sijalla on sosiaalinen vuorovaikutus ja yhteistyö vanhempien kanssa. Tavoitteena on, että lapsesta kasvaa omat juurensa tunteva sekä omaa kieltään, kulttuuriaan ja itseään arvostava aikuinen, joka osaa toimia oikeudenmukaisesti ja suvaitsevaisesti. (Päivähoitoyksikkö Liinakko-Loimen varhaiskasvatussuunnitelma 2008, 2.)

Varhaiskasvatuksen toteuttaminen alle kouluikäisten ja esiopetusikäisten lasten parissa on hyvin käytännön läheistä. Lapsia kannustetaan itsensä ilmaisemiseen ja luovuuteen. Toimintaa toteutetaan yleensä pienryhmissä ja varhaiskasvatusta suunniteltaessa otetaan huomioon lapsen ikä, kehitystaso sekä mahdolliset tuen tarpeet. (Päivähoitoyksikkö Liinakko-Loimen varhaiskasvatussuunnitelma 2008, 3.)

2.3 Opinnäytetyön tarkoitus

Opinnäytetyömme liittyy varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metron kehittämishankkeeseen, jonka tavoitteena on lasten ja vanhempien osallisuus ja varhainen tuki. Yhteistyökumppanimme on päiväkot Liinakko, joka on osallistunut tähän VKK-Metron kehittämishankkeeseen. Heidän kehittämiskohteenaan ja tavoitteenaan on lisätä lasten osallisuutta kehittämällä koko talon yhteistä pienryhmätoimintaa ja projektimaista työskentelytapaa. Lasten osallisuuteen ei ole

aiemmin kiinnitetty päiväkodissa erityistä huomiota eikä se juurikaan näy heidän varhaiskasvatussuunnitelmassaan.

Opinnäytetyömme tarkoituksena on suunnitella, järjestää ja arvioida päiväkotiliinakkoon koko talon yhteiset pajatoimintapäivät siten, että ne lisäävät mahdollisimman paljon lasten osallisuutta. Tämän lisäksi tarkoituksenamme on antaa ohjeita, miten hyvä pajatoiminta järjestetään, jotta lapsen osallisuus mahdollistuu. Nämä ohjeet perustuvat pajatoiminnasta tekemiimme omiin havaintoiimme ja kirjallisuuteen.

3 OSALLISUUS VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Lapsilähtöisyydestä osallisuuteen

Lapsilähtöisyys tarkoittaa lapsen kokemuksiin, toimintaan ja kulttuuriin pohjautuvaa oppimis- ja opettamisprosessia. Lapsilähtöinen kasvattaja kunnioittaa lasta ainutlaatuisena yksilönä, joka omaa omat ajatukset, mielipiteet, tunteet, kiinnostuksen kohteet sekä vahvuudet ja kehittymistarpeet. Kasvattaja luottaa lapsen omiin kykyihin ja näkee lapsen aktiivisena toimijana, leikkijänä ja tutkijana. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 35.)

Lapselle lapsilähtöisyys merkitsee mahdollisuutta kehittää ajatteluaan, tunteitaan, ilmaisuaan ja toimintaansa. Lapsilähtöinen työskentelytapa painottaa opettamisen sijaan oppimista, tutkimista ja itse tekemistä. Oppimisessa painottuvat lapsen oma aktiivinen toiminta, leikki, elämyksellisyys sekä sopivan haastavat tehtävät. Lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja kiitosta. Lapsilähtöinen kasvatustapa tukee lapsen itsetuntoa sekä edistää yhteiskuntaan sopeutumista ja myöhemmin myös koulussa suoriutumista. Se on merkittävä voimavara lapsen elämässä. (Järvinen, Laine & Hellman-Suominen 2009, 35–36.)

Aikaisemmin puhuttiin paljon lapsilähtöisyydestä ja käsitteen käyttö laajeni koskemaan kaikkea varhaiskasvatukseen liittyvää keskustelua. Lapsilähtöisyyttä ryhdyttiin kritisoimaan kuitenkin jo 1990-luvulla, minkä jälkeen ryhdyttiin etsimään taas uusia linjauksia kasvatukselle. (Kinos 2002, 119). Nykyään osallisuus tuntuu olevan pinnalla varhaiskasvatuksessa. Osallisuus tosin yhdistetään usein lapsilähtöisyyteen, mutta silloin siitä unohtuu sille ominainen yhteisöllisyys sekä lasten ja aikuisten tasavertaisuus (Stenvall & Seppälä 2008, 38).

3.2 Lapsen oikeus osallisuuteen

Mikko Oranen (2008, 9) mieltää osallisuuden laajasti käsitettynä yhteisöön liittymiseksi, kuulumiseksi sekä siihen vaikuttamiseksi. Osallisuus rakentuu vasta-

vuoroisessa toiminnassa, mikä edellyttää yhteisöltä jäsentensä huomioimista sekä jäseniltä aktiivista mukaan tulemistä. Osallisuus muodostuu oikeudesta saada tietoa itseä koskevista asioista ja mahdollisuuksista vaikuttaa niihin ilmaisemalla oman mielipiteensä. Osallistuminen taas on toimintaa, jossa osallisuus yleensä konkretisoituu. Kuitenkin myös osallistumattomuus eli yhteisestä toiminnasta poisjääminen voi olla vahvaa vaikuttamista. Lasten osallisuuden kohdalla tarkastellaan yleensä lasten suhdetta aikuisiin ja aikuisten käyttämään valtaan. Tähän ei kuitenkaan riitä pelkästään lasten mielipiteiden selvittäminen (Lapsiasiavaltuutettu 2011). Mitä enemmän lapset voivat vaikuttaa toimintaa koskeviin päätöksiin, sitä enemmän heidän ajatellaan olevan osallisia toiminnassa (Oranen 2008, 9).

Ratkaisevaa ihmisen identiteetin kehitykselle katsotaan olevan mahdollisuus olla osallisena vaikuttamassa asioiden käsittelyyn itselle merkittävissä yhteisöissä. Tämä osallistuminen oman elämänpiiriin kuuluvien yhteisöjen kuten perheen, suvun ja oma asuinalueen elämään ja toimintaan antaa kasvavalle lapselle mahdollisuuden muodostaa ymmärrystä siitä, kuka minä olen, miten minä elän ja mihin minä kuuluun. (Oranen 2008, 7.)

Lasten oikeus osallisuuteen on jopa määritelty perusoikeudeksi Yhdistyneiden Kansakuntien Lapsen oikeuksien sopimuksessa. Se luettelee lapsille kuuluvat oikeudet ja asettaa valtiolle ensisijaisen vastuun toteuttaa ne. Tämän sopimuksen mukaan lapselle on taattava oikeus ilmaista vapaasti mielipiteensä ja näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa. Lapsen näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän oikeuden toteuttamiseksi lapsille on mahdollistettava tilaisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa asioissa. (Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991, 12.artikla.) Koska Suomi on mukana tässä sopimuksessa, myös meidän oma kansallinen lainsäädäntömme velvoittaa huomioimaan lapsen. Perustuslakimme (731/1999, 6.§) velvoittaa meitä kohtelemaan lapsia tasa-arvoisina yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystasonsa mukaisesti. Myös lastensuojelulain (417/2007, 8.§) mukaan lasten tulee saada osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn sekä palveluiden kehittämiseen.

Pienten lasten osallisuus tarkoittaa sitä, että lapsella on mahdollisuus tulla kuul-
luksi jokapäiväisissä leikeissään ja askareissaan. Olennaista on, että lapsi ko-
kee olevansa oman yhteisönsä, esimerkiksi päiväkotiryhmänsä, hyväksytty, ar-
vostettu ja tärkeä jäsen. Osallisuus on yhdessä elämiseen liittyvä kokemus, jon-
ka perustana on, että lapsi kokee tulewansa kohdatuksi ja olevansa turvassa
sekä hänen tarpeensa tulevat tyydytetyiksi. Tämän lisäksi lapsella tulisi olla
mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua yhteisönsä elämään. (Lapsiasiavaltuutet-
tu 2011.)

Pirjo Vartiainen (2005) on tehnyt pro gradu -työnsä vuonna 2005 aiheenaan
”Lasten kuuleminen, osallistuminen ja vaikuttaminen esiopetuksessa”. Tutki-
muksen tarkoituksena oli selvittää lastentarhaopettajien mielipiteitä siitä kuul-
laanko lapsia päiväkodin esiopetuksessa ja jos kuullaan niin, missä määrin sekä
mihin asioihin ja miten lapset osallistuvat ja vaikuttavat esiopetuksessa. Aineisto
kerättiin kyselyiden perusteella. Tutkimuksen perusteella päiväkodit jakautuivat
kahteen ryhmään, joista ryhmän A lapsilla oli enemmän osallistumis-, kuulemis-
ja vaikutusmahdollisuuksia kuin ryhmän B lapsilla. Lasten kuulemisen esteiksi
koettiin muun muassa perinteinen aikuisjohtoisuus, aikuisten suunnittelema ja
organisoina toiminta, kiire, ajan puute sekä resurssien puute ja lapsiryhmän
suuri koko. Tutkimuksessa selvisi myös, että lapsilla on suuremmat mahdolli-
suudet tulla kuulluksi ja päästä osalliseksi esiopetukseen projektityyppisessä
toiminnassa sekä kasvun kansion myötä. (Vartiainen 2005.)

3.3 Osallisuuden eri malleja

Osallisuuden arvioimiseksi ja kehittämiseksi on kehitelty erilaisia malleja, jotka
jäsentävät osallisuuden monimuotoisuutta. Valitsimme esiteltäväksi opinnäyte-
työmme kannalta kolme keskeisintä mallia, jotka käsittelevät lasten osallisuutta.
Ensimmäisenä kuvaamme Roger Hartin tikapuumallin, sitten Harry Shierin tau-
lukkumallin ja lopuksi Nigel Thomasin mallin osallisuudesta.

3.3.1 Hartin tikapuumalli

Roger Hart loi vuonna 1992 osallisuuden tikapuut kuvaamaan lasten ja nuorten osallisuutta (Kuvio 1, Liite 1). Tikapuissa on kahdeksan askelmaa, jotka kuvaavat osallisuuden eri tasoja. Tikapuiden periaate on, että osallisuuden määrä kasvaa sitä mukaan, mitä korkeammalle tikapuita kiipeää. Kolmella ensimmäisellä askelmalla lapsi ei ole osallinen, mutta siitä ylöspäin lapsen osallisuus lisääntyy askel askeleelta. (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 121.)

Kuvio 1. Hartin tikapuumalli osallisuudesta (Hart 1992, 8.)

8. Toiminta on lapsilähtöistä ja aikuiset otetaan mukaan päätöksentekoon
7. Toiminta on lapsilähtöistä ja lasten ohjaamaa
6. Toiminta on aikuislähtöistä, mutta lapset saavat osallistua päätöksentekoon
5. Lapsia informoidaan ja konsultoidaan
4. Lapset ovat mukana toiminnassa, mutta heitä informoidaan vähän
3. Lasten mielipiteiden kyseleminen vain muodon vuoksi
2. Lapset koristeena eli he osallistuvat, mutta eivät ymmärrä tilannetta
1. Lasten manipuloiminen

Ensimmäisellä askelmalla lapsia manipuloidaan eli heidän ajatuksiaan ja mielipiteitään kysellään, mutta he eivät ymmärrä, mihin se liittyy. Aikuiset hyödyntävät lasten ajatuksia, mutta eivät kuitenkaan selitä, mitä vaikutusta niillä on. Toisella askelmalla lapset osallistuvat, mutta eivät ymmärrä tilannetta. He ovat tavallaan koristeina, esimerkkinä tällaisesta tilanteesta voi olla lasten lauluesitykset juhlissa. Kolmannella askelmalla lasten mielipiteitä kysytään vain muodon vuoksi. Heillä on vain vähän tai ei ollenkaan keinoja tuoda ajatuksiaan esille. Neljännellä askelmalla lapset ovat mukana vapaaehtoisesti ja heidän mielipidettään kunnioitetaan. Aikuiset ovat kuitenkin suuressa roolissa ja tekevät päätökset. (Hart 1992, 9–10.)

Viidennellä askelmalla lapsia konsultoidaan ja heidän näkemyksensä huomioidaan. Aikuiset kuitenkin suunnittelet ja johtavat toimintaa. Kuudennella askel-

malla lapset otetaan mukaan suunnitteluun ja toteutukseen toiminnan jokaisessa vaiheessa. Toiminta on kuitenkin aikuislähtöistä ja aikuiset tekevät aloitteet. Seitsemännellä askelmalla lapset ovat aloitteentekijöinä ja toteuttajina toiminnassa. Aikuiset pysyvät taustalla, mutta auttavat tarvittaessa. Kahdeksannella askelmalla lapset ideoivat ja aloittavat toiminnan. He ottavat päätöksentekoon mukaan myös aikuiset. (Hart 1992, 9–10.)

Tikapuumallia voidaan kritisoida siitä, ettei se ota huomioon osallistujien subjektiivisten kokemusten merkitystä, vaan siinä on oletuksena osallisuuden lisääntyminen automaattisesti yhdessä vallan ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyessä. Mitä enemmän lapset voivat olla mukana päätöksenteossa, sitä enemmän heidän ajatellaan olevan osallisina päätöksiä koskevassa toiminnassa. Näin ei välttämättä kuitenkaan ole. (Hotari ym. 2009, 119.)

3.3.2 Shierin taulukkomalli osallisuudesta

Harry Shier on lisännyt porrasmalliin ulottuvuuden, jossa tarkastellaan, miten aikuisten valmiudet, mahdollisuudet ja velvollisuudet näyttäytyvät suhteessa lasten osallisuuteen (Taulukko 1.). Mallissa on viisi porrasta, joista ensimmäisellä portaalla osallisuuden aste on kaikkein alhaisin ja viidennellä korkein. Jotta lapsen oikeuksien minimiedellytykset osallisuudesta toteutuisivat, tulisi ainakin kolmen ensimmäisen portaan määrittämä taso toteutua. (Hotari ym. 2009, 119–121.)

Aikuisten rooli on keskeisessä asemassa lapsen osallisuuden mahdollistamisessa. Tikapuumalleissa on aikuisten toiminta nähty vain joko rajoittavana tai avaavana tekijänä. Shierin malli antaa konkreettisia välineitä aikuisen roolin tarkempaan jäsentämiseen. (Oranen 2008, 10.) Mallia voidaan käyttää myös arvioinnin välineenä, jolloin tarkastellaan lasten osallisuuden toteutumisen ulottuvuuksia erikseen kullakin portaalla. Taulukossa on esitetty esimerkkikysymyksiä arvioinnista sekä joitakin vastauksia näihin. (Hotari ym. 2009, 119–121.)

TAULUKKO 1. Osallisuus: valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet

	VALMIUDET	MAHDOLLISUUDET	VELVOITTEET
	Onko työntekijöillä tarvittavat valmiudet?	Onko tämä mahdollista (resurssit, organisaatio, tilat, välineet jne.)?	Onko rakenteita, tähän (esim. lainsäädäntö, toimintaohjeet, vakiintuneet käytännöt)?
5. Lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta	Olenko valmis jakamaan valtaa lasten kanssa?		Miten lainsäädäntö määrittää työntekijän vastuun rajat?
4. Lapset otetaan mukaan päätöksentekoon		Mahdollistavatko organisaatiomme rakenteet lasten ottamisen mukaan päätöksentekoon?	
3. Lasten näkemykset otetaan huomioon	Olenko valmis ottamaan lapsen ajatukset vakavasti?		Lapsen oikeuksien sopimus 12. artikla + LsL 417/2007
2. Lapsia tuetaan mielipiteiden ilmaisemisessa		Onko meillä tarvittavat välineet kehitysvammaisten lasten auttamiseksi itsensä ilmaisemisessa?	LsL 417/2007 + lain perustelut (HE 252/2006)
1. Lapsia kuunnellaan		Onko luallista käyttää aikaa lasten kuuntelemiseen? LsL 417/2007	

(Hotari ym. 2009, 119–121.)

3.3.3 Thomasin malli osallisuudesta

Nigel Thomas on kritisoinut malleja, joissa osallisuus mielletään yksiulotteiseksi ominaisuudeksi, jota on tilanteesta riippuen paljon, vähän tai ei yhtään. Hänen mukaansa osallisuutta tarkastellakseen, on se jaettava eri ulottuvuuksiin. Näiden väliset suhteet voivat vaihdella, mikä vaikuttaa myös lapsen kokemukseen osallisuudesta. (Oranen 2008, 10.) Osallisuuden eri ulottuvuuksia hän on määritellyt olevan kuusi (Kuvio 2).

Ensimmäinen ulottuvuus muodostuu siitä, minkälaiset mahdollisuudet lapsella on valita osallistuuko hän johonkin prosessiin vai ei. Thomas mieltää Orasen (2008) tavoin myös osallistumisesta kieltäytymisen yhdeksi osallisuuden muodoksi ja lapsella tulisikin olla aina myös tämä vaihtoehto valittavanaan. Toinen osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus saada tietoa tilanteesta ja prosessista sekä omista oikeuksistaan ja roolistaan siinä. Kolmas on lapsen mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoprosessiin. Neljäntenä on lapsen mahdollisuus ilmaista itseään ja kertoa mielipiteensä ja ajatuksensa. Viides ulottuvuus käsittää mahdollisuuden saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Tällä viitataan monien lasten vaikeuksiin ilmaista ajatuksiaan sellaisella tavalla, joka välittyy aikuisillekin. Kuudes osallisuuden ulottuvuus on lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Hotari ym. 2009, 121.)

Kuvio 2. Osallisuuden ulottuvuudet Nigel Thomasin mukaan (Hotari ym. 2009, 121.)

1. Mahdollisuus valita
2. Mahdollisuus saada tietoa
3. Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin
4. Mahdollisuus ilmaista itseään
5. Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen
6. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Thomasin malli helpottaa osallisuuden käsitteen jäsentämistä käytännössä. Se tekee samalla näkyväksi myös lasten ja lasten tilanteiden yksilöllisyyden. Yksi lapsi saattaa tarvita vain tietoa tilanteesta ja vaihtoehtoista pystyäkseen muodostamaan mielipiteensä ja ilmaisemaan sen. Joku toinen lapsi voi kaivata paljonkin tukea ja rohkaisua pystyäkseen luottamaan siihen, että hänen ajatuksiltaan on arvoa. (Oranen 2008, 11.)

Työntekijöiden suhtautuminen lasten osallisuuteen sekä osallistumiseen vaihtelevat. Thomas on tunnistanut aikuisilla neljä erilaista lähestymistapaa, jotka ovat kliininen, byrokraattinen, arvosidonnainen sekä kyyninen. Kliinisessä lähestymistavassa lasten osallistumista arvioidaan heidän emotionaalisen suorituskynsä ja haavoittuvuutensa kannalta. Osallistuminen nähdään helposti riskinä ja lasten hyvinvointia uhkaavana, joten lapset suljetaan pois keskusteluista ja päätöksenteosta. Toisaalta tämä lähestymistapa voi johtaa myös lasten herkkään yksilölliseen huomiointiin ja mukaan ottamiseen. Byrokraattisessa lähestymistavassa tavoitteena on täyttää organisaation asettamat muodolliset vaatimukset osallistumiselle. (Hotari ym. 2009, 122.)

Arvosidonnaisessa lähestymistavassa lasten osallisuus koetaan hyvänä ja tärkeänä asiana, koska se on lasten oikeus. Sen nähdään myös kohentavan päätöksenteon laatua sekä johtavan parempiin lopputuloksiin ja käytäntöihin. (Hotari ym. 2009, 122.) Tässä lähestymistavassa aikuiset mielsivät omaksi tehtäväkseen lasten tukemisen sekä osallistumisen mahdollisuuksien luomisen (Oranen 2008, 12). Kyynisessä lähestymistavassa lasten osallisuus koetaan vaarana, koska aikuiset pitävät lapsia manipuloivina ja valtaa havittelevina, mutta kuitenkin valtaan liittyvää vastuuta kaihtavina. Kyynisesti suhtautuvien aikuisten mielestä lapsilla on jo ennestään liikaa vaikutusvaltaa eikä sitä tulisi enää lisätä. (Hotari ym. 2009, 122.)

Havainnoidessa ja arvioidessamme lasten osallisuuden toteutumista pajatoiminnassa käytämme tukena Nigel Thomasin mallia osallisuudesta. Valitsimme tämän osallisuuden mallin, koska se on selkeä ja tarkoitukseemme sopivin. Emme halua tietää vain sitä, että esiintyykö osallisuutta, vaan myös sen miten ja millaisissa muodoissa se ilmenee. Mielestämme malli antaa tähän parhaat

edellytykset. Se myös sopii parhaiten toteuttamamme lyhytkestoisen ja yksittäisen prosessin arvioimiseen. Meidän oli mahdollista havainnoida lasten osallisuutta päiväkodissa vain kahden päivän ajan. Jos päiväkodin henkilöstö itse suorittaisi osallisuuden arvioinnin, voisi jokin toinen malli olla tarkoituksenmukaisempi.

3.4 Osallisuus osana varhaiskasvatusta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus määritellään pienten lasten eri elämänalueilla tapahtuvaksi kasvatukselliseksi vuorovaikutukseksi, jonka tavoitteena on edesauttaa lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Se on suunnitelmallista sekä tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistointia, jossa oleellisessa osassa on lapsen omaehtoinen leikki. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11.) Nummenmaa (2001, 26) määrittelee varhaiskasvatuksen olevan käytännössä lapsuuden eri kasvu- ja oppimisympäristöissä tapahtuvaa kasvatuksellista ja pedagogista toimintaa, joka pohjautuu sekä aikuisten ja lasten väliseen että lasten keskinäiseen vuorovaikutukseen ja aikuisten keskinäiseen toimintaan ja yhteistyöhön. Onnistuneen vuorovaikutuksen perusedellytyksenä on lapsen ymmärtävä tulkinta.

Varhaiskasvatuksen lähtökohtana on kokonaisvaltainen näkemys lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 11). Työssä kasvattajana on oleellista tiedostaa oma kasvattajuus sekä sen taustalla olevat arvot ja eettiset periaatteet. Kasvattajalta vaaditaan sitoutuneisuutta, herkkyyttä ja taitoa reagoida lasten tarpeisiin ja tunteisiin. Kasvattajien tehtävänä on mahdollistaa aikuisten ja lasten yhteisössä hyvä ilmapiiri, jossa lapset saavat yhteenkuuluvuuden ja osallisuuden kokemuksen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 16.)

Viralliset opetussuunnitelmat, kasvatustavoitteet sekä päiväkodin toimintakulttuuriin ja arkielämään liittyvät tekijät ohjaavat käytännön toteutusta tiettyyn suuntaan. Kaikki päiväkodit eroavat kuitenkin siinä toisistaan, miten paljon nämä suunnitelmat ja tavoitteet säätelevät lasten ohjausta arjessa. (Lehtinen

2000, 30–31.) Vaikka nämä erilaiset suunnitelmat, tavoitteet sekä kansalliset ja kansainväliset säädökset lasten oikeuksista ja osallistumisen vahvistamisesta ovatkin olemassa, silti käytännön toiminta puuttuu tai on vasta hitaasti kehitymässä (Kiili 2006, 17).

Osallisuuden käsitteen määrittelemine ei ole helppoa, koska se kytkeytyy kaikkien lasten olemiseen ja toimintaan. Osallisuutta päivähoidossa on mahdollista jaotella kolmen alakäsitteen alle: osallisuus arjessa, työvälteenä ja ryhmätoimintana. Osallisuus lapsen arjessa liitetään päiväkodin arkeen, perustoimintoihin ja rutiineihin, joissa lapsi katsotaan toimijaksi. Työvälteenä osallisuus nähdään kasvattajan työkaluna samalla tavalla kuin esimerkiksi didaktiset menetelmät. Osallisuus ryhmätoimintana keskittyy ryhmässä tapahtuvaan yhteiseen toimintaan ja vuorovaikutukseen, jossa kaikki osallistujat, kasvattajat ja lapset nähdään tasa-arvoisina. (Stenvall & Seppälä, 2008 10–16.)

Oikeus lasten osallisuuteen on yleisesti tiedostettu ja tunnustettu, mutta silti arjen rutiineissa lasten osallisuus jää herkästi huomioimatta ja toteutumatta. Lasten äänen kuuluvuuteen arjessa vaikuttavat päivähoidon tiukat rakenteet sekä toimintatavat. Aikataulut ja arjen rutiinit hallitsevat lasten päivää niin paljon, ettei vapaalle toiminnalle jää juurikaan aikaa. Varhaiskasvattajien vastuulla on pohtia omia työtapojaan sekä antaa lapsille mahdollisuuksia osallistumiseen ja arkeen vaikuttamiseen. Lasten osallisuus saattaa jäädä toteutumatta muun muassa kasvattajan ajatellessa suojelevansa lasta joltain vahingolliselta, esimerkiksi kylmältä säältä vaikka lapsi haluaisi itse ulos. (Nyland 2009, 32, 36.)

Lasten osallisuutta voidaan lisätä monin eri tavoin ja pajatoiminta on niistä yksi menetelmä. Aikaisempia tutkimuksia ja hankkeita lasten osallisuudesta sekä sen lisäämisestä on tehty jonkin verran. Sirpa Juuri (2007) on tutkinut pro gradu -työssään lasten osallisuuden toteutumista pienryhmätoiminnassa. Tutkielmasa ”Päiväkodin toimintakulttuuri – pienryhmätoiminta ja lasten osallisuus” tavoitteena oli ymmärtää lasten iän mukaan muodostetuissa pienryhmissä tapahtuvaa toimintakulttuuria. Tästä muodostettua kuvaa havainnoitiin lapsen näkökulmasta. Tutkimus oli laadullinen ja siinä käytettiin menetelminä havainnointia sekä kasvattajien ja lasten haastattelua. Haastatteluista ilmeni, että lapset ko-

kevat oman päätösvaltansa niukaksi, jos kasvattaja osallistuu toimintaan aktiivisesti, esimerkiksi ruokailutilanteissa.

3.5 Kasvattaja lasten osallisuuden mahdollistajana

Tiedostettu ja tavoitteellinen kasvatus ja opetus tarkoittavat niin kasvattajalle kuin kasvattajayhteisöllekin valintojen tekemistä. Heidän tehtävänä on suunnitella toimintaa ja rakentaa ympäristö siten, että niissä näkyvät niin lapsille ominaisin tapa toimia kuin sisällölliset orientaatiotkin. Kasvattajan tulee kannustaa lasta omatoimisuuteen siten, että lapsi voi kokea iloa osaamisestaan, mutta saa myös tarvittaessa apua. Kasvattajan tulee myös kunnioittaa lapsen, tämän vanhempien sekä muun kasvattajayhteisön kokemuksia ja mielipiteitä. Kasvattajayhteisön on dokumentoitava, arvioitava ja pyrittävä jatkuvasti kehittämään toimintaansa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 17.)

Aikuisten täytyy kehittää työhönsä sellaisia toimintatapoja, että lapset voivat vaikuttaa itseään ja yhteisöään koskeviin toimintoihin ja päätöksiin. Mitä luottavaisemmin aikuiset suhtautuvat itseensä sekä lapsiin toimijoina, sitä paremmin voidaan tarttua lapsilta tuleviin ideoihin ja haasteisiin ja lähteä rakentamaan aikuisten ja lasten välistä yhteistyötä, jossa lapset kokevat olevansa mukana suunnittelemassa ja vaikuttamassa. (Ikonen & Virtanen 2007, 192–193.) Se, että lapsi saa kokea muiden ihmisten arvostavan hänen kokemuksiaan ja ajatuksiaan sekä voivansa vaikuttaa ympäristöönsä, lisää hänen myönteistä käsitystä itsestään, ”minä olen tärkeä yhteisölleni ja osaan toimia sen jäsenenä. Kasvattajien tulisi tarjota kaikille lapsille samanlaiset mahdollisuudet osallisuuden ja osallistumisen kokemuksiin. (Ikonen & Virtanen 2007, 171.)

Aikuisilla tulee olla aikaa olla kiinnostuneita lapsen näkemyksistä ja kykyä pyrkiä ottamaan lasten tarpeet ja toiveet huomioon päätöksissään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsen jokainen toive tulisi aina toteuttaa. Sen sijaan lasten osallisuuden mahdollistaminen tarkoittaa yhdessä opettelua, neuvottelua, sopimista ja eri osapuolten kuulemista. Tämän tueksi tarvitaan yhteisö, jossa kaikkia rohkaistaan ja kannustetaan kokeilemaan sekä sallitaan myös epäonnis-

tumiset. Kuuntelemalla lasten näkemyksiä ja tulkitsemalla niitä avoimin mielin kasvattajat saavat uusia näkökulmia toimintaansa ja he voivat tulla uudella tavalla tietoiseksi pedagogisesta ajattelustaan ja tavoistaan toimia. (Ikonen & Virtanen 2007, 167–170.)

Elina Stenvall ja Ulla-Maija Seppälä (2008) toteuttivat SOCCAN toimesta laajan tutkimuksen lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudulla, ”Talo lapsia varten, lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa”. Tarkoituksena oli selvittää, miten pääkaupunkiseudun päiväkodit määrittelevät osallisuuden ja miten siihen suhtaudutaan sekä lasten vaikutusmahdollisuuksia ja osaamisen lisäämisen edellytyksiä. Tutkimuksessa selvisi, että osallisuuden määritelmä oli moninaista eikä yhteisiä merkityksiä löytynyt. Varsin usein se määriteltiin osallistumiseksi eli aktiiviseksi tekemiseksi. Suurin osa kuitenkin koki osallisuuden yhdeksi aikuisten työvälineeksi, minkä takia siitä on myös helppo luopua. Osallisuus yhdistettiin usein lapsilähtöisyyteen, jolloin siitä jää puuttumaan sen yhteisöllisyys sekä aikuisten ja lasten tasavertaisuus. Osallisuuteen suhtautuminen vaikuttaa merkittävästi tapoihin määritellä sitä. Suhtautumiseen vaikuttavat monet eri tekijät kuten aikuisten asenteet, päiväkodin resurssit, lasten ikä- ja kehitystaso sekä päiväkodin toimintakulttuuri. Päiväkodin yhteisen määrittelyn ja konkreettisten työmenetelmien avulla suhtautumista voidaan muuttaa. Uusia toimintatapoja ja työmenetelmiä kehittämällä voidaan liittää osallisuus tiiviiksi osaksi päivähoitoa. (Stenvall & Seppälä 2008, 37–39.)

Lasten osallistumismahdollisuudet vaihtelivat työntekijöiden mielestä lapsen iän sekä asioiden tärkeyden mukaan. Siihen vaikuttivat myös aikuisten asenne ja päiväkodin toimintatavat. Varsin usein työntekijät kokivat, etteivät pysty toteuttamaan osallisuutta siinä määrin kuin haluaisivat. Hyviä ja konkreettisia toimintatapoja lisätä lasten osallisuutta ovat esimerkiksi lasten ideoista lähtevät ja heidän toteuttamansa projektit, lasten osallistuminen arkiaskareisiin, lasten kuunteleminen, sadutus ja lasten kokoukset. Osallisuuden esteenä on monesti uusien toimintatapojen vieraus aikuisille, jolloin esimerkiksi lasten kokousten suunnitelmat eivät johda toimintaa käytännössä eteenpäin. Lasten ideoiden toteutuminen jääkin usein yksittäisten toimintaan sitoutuneiden aikuisten varaan. (Stenvall & Seppälä 2008, 39–40.)

Keväällä 2010 VKK-Metro suoritti kyselytutkimuksen lapsen osallisuudesta päiväkotiryhmissä nimellä ”Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi -lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa”. Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään pääkaupunkiseudun päiväkotien työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuudesta ja sen mahdollistamisesta päivähoidossa. Tutkimuksen tulosten perusteella voitiin todeta, että lasten osallisuus eri päiväkotien välillä ei eroa juurikaan toisistaan. Lasten osallisuuden ilmeneminen tiivistettiin oikeuteen saada iloita itsestään, saada tarpeet tyydytetyiksi, oppimiseen aikuisen turvassa, omatoimisuuden harjoitteluun, vaikuttamiskokemuksiin, vastuuseen kasvamiseen ja oikeuteen olla sellaisten aikuisten kasvatettavana, jotka kuuntelevat sekä kunnioittavat lasta ja ovat hänestä kiinnostuneita. (Venninen, Leinonen & Ojala 2010.)

Aikuisten rooli lasten osallisuuden tukijoina on mahdollista kiteyttää neljään pääkohtaan, jotka ovat osallisuuden mahdollistavien olosuhteiden luominen, halu ja taito kerätä tietoa lapsesta, kyky hyödyntää lapsilta saatava tieto sekä taito kehittää omassa työssään osallisuutta tukevia työtapoja. Suurimpina esteinä osallisuuden toteutumiseen nähtiin suuret lapsimäärät sekä vaihteleva ja vajaa henkilöstö. Muita esteitä olivat kiire, aikataulutusergelmat sekä melu ja väsymys, joihin vaikuttamisen mahdollisuudet koettiin hyvin vaihteleviksi. (Venninen ym. 2010.)

4 PAJATOIMINTA

Käsitteenä pajatoimintaa on vaikea määritellä, sillä se on helposti sovellettavissa moniin eri tarkoituksiin ja sitä käytetään laajasti eri ympäristöissä. Tietoa etsiessämme huomasimme käsitteen olevan tunnetumpi nuorisotyön toimintamuotona sekä syrjäytymisvaarassa olevien kuntoutuksessa ja työvalmennuksessa kuin varhaiskasvatuksessa. Pajatoimintaa ei ole varhaiskasvatuksessa käytetty paljoa, mutta sitä voidaan kuitenkin hyvin soveltaa myös siellä. Esimerkkinä tästä ovat muun muassa Freinetpedagogiikka, johon kuuluu olennaisena osana työpajatoiminta, sekä Reggio Emilia -pedagogiikka, jossa toteutetaan pitkäkestoista projektimaista pajatoimintaa. Havaitsimme kuitenkin pajatoiminnalle joitain tyypillisiä piirteitä kuten yhdessä tekemisen ja olemisen tärkeyden sekä vuorovaikutustaitojen opettelemisen.

4.1 Pajatoiminnan sovelluksia nuorten osallistamisessa

Pajatoimintaa on käytetty paljon nuorten parissa ja löysimme paljon aineistoa erilaisista nuorille suunnatuista pajoista. Yhtenä pajojen tavoitteena on ollut nuorten osallisuuden vahvistaminen. Usein toiminnalla on ollut myös kasvatuksellinen tehtävä, esimerkiksi vuorovaikutuksen ja käytännön taitojen kehittäminen. Tutustuimme näihin nuorille järjestettyihin pajiin, koska meitä kiinnostaa yleisemmin pajatoiminnan vaikutukset ja sen mahdollisuudet osallisuuden lisäämisessä.

Suomeen perustettiin ensimmäinen työpaja nuorille vuonna 1983. Tästä lähtien pajatoiminnan keskeisenä periaatteena on ollut nuorten syrjäytymisen ehkäiseminen. 1990-luvulla pajojen määrä kasvoi merkittävästi muun muassa laman vuoksi. Samoihin aikoihin työpajojen katsotaan vakiinnuttaneen asemansa. 2000-luvulla pajatoiminta on monipuolistunut ja muuttunut haasteellisemmaksi. Perinteinen työpaja on yhteen työmuotoon syventyvä verstasmaisen paja, jossa toiminta muotoutuu nimenomaan yhdenlaisen työn ympärille. Pajatoiminnassa

korostuu myös sen kasvatuksellinen tehtävä. (Tanskanen & Danielsbacka 2007, 522–523.)

Suomalaisen koulutus- ja työvoimapolitiikan keinoihin pajatoiminta on kuulunut 1990-luvun puolivälistä lähtien. Pajatoimintaa on järjestetty esimerkiksi perusopetuksen päättäneille nuorille, joilla ei ole koulutus- tai työpaikkaa. Näissä pajoissa kehiteltyjä käytäntöjä on pyritty siirtämään myös perusopetukseen. Pajat voidaan määritellä ohjausympäristöiksi, jossa ohjaus syntyy toimijoiden yhteistyön ja erilaisten interventioiden kautta. Pajojen tarkoituksena on käsitellä kasvatuksellisia haasteita, antaa lähtökohtia ammatinvalintaan, ohjata opinnoissa ja tutustuttaa nuoria työelämään. Tässä yhteydessä pajatoiminnan on koettu toimivan erittäin hyvin. Erilainen oppimisympäristö on koettu motivoivaksi. Oppiminen ja uusien haasteiden vastaanottaminen edellyttää ympäristöä, jossa ilmapiiri on myönteinen ja turvallinen eikä virheiden tekemistä tarvitse pelätä. Ulkoapäin tulevat ja tiukasti aikataulutetut vaatimukset on koettu stressaavina. (Vehviläinen 2007, 62–64.)

Toiseksi esimerkiksi nostamme vuonna 2003 perustetun Kutomo-työpajan, joka on suunnattu nuorille, jotka eivät pysty osallistumaan muihin työpajatoimintoihin. Työpajan tärkeänä tehtävänä on parantaa sekä ylläpitää nuorten sosiaalisia taitoja. Merkittävässä asemassa on kannustava asenne ja joustavuus, jotka myös tukevat ja kohottavat omanarvontuntoa. Nuorten mukaan hyödyllisintä pajatoiminnassa oli kontaktit ihmisiin sekä kädentaitojen harjoittelu, kuten maa-laus. (Tanskanen & Danielsbacka 2007, 529–530.)

Pajatoiminta liitetään useimmiten vahvasti nuoriin ja heille tarkoitettuihin työpa-joihin. Työpajat taas käsitetään syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien nuorten paikoiksi, joiden tarkoituksiksi on määritelty nuorten syrjäytymisen eh-käiseminen ja jo syrjäytyneiden osallistaminen yhteiskuntaan ja työhön (Peru-kangas 2010, 3.) Näin pajatoiminta toimii nuoria osallistavasti. Pajatoiminnan vaikutuksia osallisuuteen on tutkittu aikaisemminkin, tällöin vain nuorten kohdal-la. ”Työpajatoiminta, nuoret ja osallisuus” on Onnistuvat opit -projektin osana tehty selvitys työpajatoiminnan osallistavuudesta sekä siitä, mitä osallisuus työ-pajatoiminnassa on. Tämä selvitys liittyy EU:n syrjäytymisen ja köyhyyden tor-

junnan teemavuoteen, jonka yhtenä osa-alueena on ollut aktiivisen osallisuuden ja siihen liittyvien toimintatapojen edistäminen. Tavoitteena on ollut kerätä tietoa tavoista, joilla osallisuutta pyritään edistämään nuorten työpajatoiminnassa. (Perukangas 2010, 3.)

Tässä selvityksessä osallisuus on määritelty kykyjen ja mahdollisuuksien kokonaisuudeksi, jota pajavalmennus tukee ja jonka kautta pyritään mahdollistamaan täysivaltainen osallistuminen yhteiskuntaan. Selvityksen mukaan pajoilla on tärkeä merkitys syrjäytymisvaarassa olevien nuorten osallistamisessa oman elämänsä subjekteiksi, yhteiskunnan jäseniksi sekä työmarkkinatoimijoiksi. Pajojen vaikutuksia yhteiskunnalliseen osallisuuteen on vaikea määritellä, sillä osallisuuden kokemus riippuu pitkälti siitä, miten yhteiskunnallinen osallisuus ymmärretään ja millaista yhteiskunnallista osallisuutta tavoitellaan. Pajojen todettiin lisäävän osallisuutta, jos ne lisäävät nuorten ymmärrystä muun muassa koulutuksen ja työllisyyden merkityksestä tai jos käsitys omasta tulevaisuudesta on selkiintynyt. Nuoret kokivat myös osallisuutta tehdessään töitä osana pajayhteisöä ja yhteiskuntaa ja ollessaan näin hyödyksi. (Perukangas 2010, 18–19.)

4.2 Pajatoiminta varhaiskasvatuksessa

Keskeisellä sijalla pienten lasten elämässä on sosiaalisten vuorovaikutustaitojen kehittyminen. Oppiminen ja yhdessä toimiminen ovat tärkeä osa lapsen arkipäivää ja sosiaalisen identiteetin rakentumista. Leikkiminen, jakaminen, toisten kanssa toimeen tuleminen ja yhteistyön tekeminen sekä kilpailu ovat lasten vertaissuhteissa oleellisia asioita. Päiväkodissa lasten tulisi saada rakentaa suhdetta vertaisiinsa ja aikuisiin. (Koivula 2010, 26.) Yhteenkuuluvuus rakentuu ja voimistuu yhteisen tekemisen ja yhdessä olemisen avulla. Aikuisten ja lasten mutkaton ja luonnollinen yhdessä oleminen sekä toimiminen näyttää kuitenkin olevan usein vaikeaa aikuisille. (Kalliala 2009, 38.) Päiväkodissa yhteisöllisyyttä, yhdessä tekemistä ja jakamista voidaan lähteä opettelemaan esimerkiksi juuri pajatoiminnan kautta.

Yhteiskunnassa on siirrytty yhä enenevässä määrin ryhmä- ja tiimityöskentelyyn. Myös lasten kasvatusta ja opetustoiminnassa ryhmätyöskentelyn käyttö on lisääntynyt. Tämän myötä opettajan rooli lapsen oppimisessa nähdään ennemminkin ohjaajana, tukijana ja avustajana kuin perinteisenä kaikkietävänä auktoriteettina. Ryhmätoiminnassa ryhmän on hyvä olla heterogeeninen, jotta lapset joutuvat väittelemään ja perustelemaan näkökulmiaan ratkaisua etsiessään. Lasten keskinäinen keskustelu on usein hedelmällisempää kuin aikuisen ja lapsen välinen. Oppimistulosten kannalta lasten toisilleen antama opetus saattaa olla paljon kehittävämpää kuin aikuisten antama tieto. (Vilppo 1999, 59–60.)

Yleisesti työpajatoiminnan mielletään kuuluvan freinetpedagogiikkaan. Yhdessä tekeminen ja oleminen on hyvin luontaista lapsille. Freinetin mukaan lapsen persoonallisuuden kehittyminen tapahtuu parhaiten sellaisessa yhteisössä, joka auttaa häntä itsetunnon parantamisessa ja antaa välineitä kasvaa vastuuntuntoiseksi aikuiseksi. Freinet halusi kehittää pedagogiikan, jossa opetus pohjautuu lapsen omiin kokemuksiin ja omaan todellisuuteen. Arvostelun sijaan lapsi saa onnistumisen kokemuksia ja oppimisen iloa. Oppikirjojen käyttämisen sijaan lapset käyvät tutustumassa ympäröivään yhteiskuntaan ja luontoon. He voivat esimerkiksi hoitaa omaa puutarhaa ja kerätä luonnosta kiinnostavaa materiaalia opetusta varten. (Vilppo 1999, 59–60.)

Freinet vertasi koulun kyläyhteisöön, jonka suojassa lapsi saa kasvaa yksilölliseksi aikuiseksi. Lapsen kokonaiskehityksen kannalta tunne turvalliseen yhteisöön kuulumisesta on hyvin merkittävää. Yksi freinetpedagogiikan tärkeimpiä tavoitteita on kasvaminen demokratiaan. Tämä näkyy freinet -koulujen arjessa muun muassa aamupiireissä ja luokkakokouksissa, joissa suunnitellaan yhdessä toimintaa ja keskustellaan ajankohtaisista asioista. Oppilaat saavat oman äänensä kuuluviin sekä tunteen siitä, että heidän mielipiteillään on merkitystä. (Herlin 2011, 221–222.)

Pajatoiminta yhdistetään myös Reggio Emilia -pedagogiikkaan, jossa se on osa suurempia projekteja. Tämä pedagogiikka on lasta kuunteleva ja kunnioittava suhtautumistapa, jossa oppiminen pohjautuu lasten, aikuisten sekä ympäristön väliseen vuorovaikutukseen. Kasvatusajattelua sävyttää voimakas yhteisölli-

syys. Lapsi käsitetään uteliaaksi ja tutkivaksi olennoiksi, joka on suuntautunut toisiin ihmisiin sekä oman itsensä ja elämän välisiin suhteisiin. Hän on itse pääroolissa omassa kasvamisessaan, kehittymisessään ja oppimisessaan. Lapsen oppimista tuetaan antamalla hänelle uusia ihmettelyn kohteita ja haasteita. Maailmaa tarkastellaan kokonaisuutena, jossa eri taiteenlajit ja tiedonalat ovat vuorovaikutuksessa keskenään. (Heinimaa 2011, 277–279.)

Reggio Emiliaan kuuluu pienissä ryhmissä toteutettavat pedagogiset projektit, joiden lähtökohtana on usein jokin lapsia kiinnostava ilmiö tai kysymys. Projektit kehittyvät ja muotoutuvat vähitellen yhdessä työskennellessä eikä lopputulosta voida etukäteen tarkasti määritellä. Lapset havainnoivat tutkittavaa aihetta sekä muodostavat omia oletuksiaan ja käsityksiään, joita myös testaavat. He ilmaisevat ajatuksiaan monin eri tavoin, muun muassa piirtämällä, kertomalla, rakentamalla ja liikkumalla. Opettajan tehtävänä ei ole perinteiseen tapaan opettaa tai johtaa toimintaa ylhäältäpäin vaan luoda tilanteita ja järjestää toimintaa, jossa lapset voivat itse oivaltaa ja oppia. Keskeistä projekteissa on vuorovaikutuksen opetteleminen, ajattelemisen harjoittelu, kaikkien aistien käyttäminen, erilaisten ilmaisukeinojen kokeileminen sekä mielikuvitus ja leikki. Oppimisen tutkimiseen ja työn kehittämiseen käytetään pedagogista dokumentointia. (Heinimaa 2011, 279–280.)

Tampereella Hyhkyn päiväkodissa ja koulussa järjestettiin esikoululaisille ja koululaisille yhteistä pajatoimintaa vuosina 1996 ja 1997. Tavoitteena oli työpajatoiminnan kehittäminen siihen osallistuvia parhaiten palvelevaksi toimintataivaksi. Työpajat järjestettiin neljä kertaa yhden kuukauden aikana ja ryhmäkoopajassa oli 10–20 lasta. Vuonna 1996 lapset saivat valita 14 työpajavaihtoehtodosta kaksi mieleisintä toimintaa. 1997 lapset eivät tehneet valintoja eri pajavaihtoehtodista vaan kaikki osallistuivat samoihin pajoihin. He olivat kuitenkin saaneet olla mukana pajojen suunnittelussa. Työpajojen jälkeen lasten kanssa oli keskusteltu heidän kokemuksistaan. (Vilppo 1999, 60–62.) Lapset kokivat oppineensa pajoissa ja pitivät toimintaa poikkeuksetta hauskana. Toiminta koettiin kuitenkin liian opettajakeskeiseksi, jolloin lasten oma aktiivisuus jäi hyvin vähäiseksi. Lapsilähtöisen kasvatuksen koettiin toteutuvan paremmin, kun lap-

set otettiin mukaan jo toiminnan suunnitteluun ja jos opettajan rooli olisi ollut enemmän ohjaajan rooli. (Vilppo 1999, 65–66.)

5 LIINAKON PAJATOIMINTAPÄIVÄT

5.1 Pajatoiminnan määritelmä

Tässä opinnäytetyössä tarkoitamme pajatoiminnalla ryhmärajat ylittävää pienryhmätoimintaa, joka on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Hyvään ja toimivaan pajaan pystyvät osallistumaan kaikenikäiset lapset oman osaamisensa mukaan. Pajoissa eri-ikäiset lapset saavat toimia oman halunsa mukaan joko yhdessä tai itsenäisesti. Hyvin suunnitellussa ja järjestetyssä pajassa lapsilla on mahdollisuus yksilölliseen ohjaukseen ja rauhassa tekemiseen. Pajat ovat sisällöltään erilaisia ja lapset voivat osallistua niihin oman mielenkiintonsa ja halunsa perusteella.

Olemme suunnitelleet kaikki pajat siten, että niitä on helppo muokata lasten iän sekä kehitys- ja taitotason perusteella. Pajojen toiminnoissa lapsilla on myös mahdollisuus tehdä valintoja oman mielenkiintonsa ja kykyjensä mukaan. Kaikkien pajojen yhteisinä tavoitteina on antaa lapsille virikkeitä ja mahdollisuuksia monipuoliseen itsensä ilmaisemiseen sekä tunteen hyväksytyksi tulemisesta ja tasavertaisuudesta. Jokaisella pajalla on lisäksi omat pajakohtaiset tavoitteensa.

5.2 Pajatoimintapäivien suunnittelu

Päiväkoti Liinakko on käynnistänyt alkuvuodesta 2010 pitkäkestoisen pienryhmien rajoja rikkovan pajatoiminnan, jonka teemaksi aikuiset ovat itse valinneet sadun. Päiväkodin alkuperäisenä tavoitteena on antaa lasten toimia projektin aikana pienryhmissä, jotka muodostuvat lasten omasta aloitteesta yli ryhmärajojen. Projektin on tarkoitus edetä lasten ideoiden ja toiveiden mukaisesti. Tavoitteena on, että pajatoiminta jäisi päiväkotiin pysyväksi toimintamuodoksi.

Yhteistyömme päiväkotikiin kanssa alkoi huhtikuussa 2010. Kävimme tällöin ensimmäisen kerran Liinakossa keskustelemassa alustavasti opinnäytetyömme aiheesta. Aluksi tarkoituksemme oli seurata päiväkodin pajatoimintaa käytännössä ja tutkia voiko sillä lisätä lasten osallisuutta. Koko talon yhteinen pajatoiminta ei kuitenkaan onnistunut odotusten mukaisesti, joten Liinakko päätti lopettaa sen vuoden 2010 lopussa. He halusivat kuitenkin jatkaa edelleen satuprojektia ja pitää siihen liittyen tulevan vuoden aikana muutaman teemapajan. Meidän opinnäytetyöprosessimme jäi syksyllä tauolle parista toisen ollessa kansainvälisessä vaihdossa. Alkuperäisen pajatoiminnan loputtua päätimme alkuvuonna 2011 päiväkodin kanssa yhteistyössä muuttaa työmme kehittämishankkeeksi. Sovimme Liinakon kanssa, että toteutamme heille pajatoimintapäivät. Liinakon henkilökunta oli itse valinnut oman toimintansa teemasaduksi Pinokkion, joka lasten toiveiden myötä liittyi myös meidän pajatoimintapäiviimme.

Helmikuussa 2011 kävimme Liinakossa sopimassa tarkemmin pajatoimintapäivien toteutuksesta. Keskustelimme päivien sisällöstä ja osallistujista sekä tutustuimme käytettävissä oleviin tiloihin ja välineisiin. Päätimme, että pajatoimintapäivät pidettäisiin toukokuussa 2011. Halusimme, että lasten ääni tulisi kuulluksi ja, että he saisivat itse vaikuttaa päivien sisältöön. Tämän vuoksi menimme seuraavalla viikolla päiväkotiin kyselemään lasten toiveita ja mielipiteitä siitä, mitä he haluaisivat tehdä. Päiväkodin henkilökunta oli etukäteen kertonut lapsille tulevasta pajatoimintapäivistä ja pyytänyt heitä miettimään valmiiksi toiveitaan. Toiveiden kyselyn toteutimme lasten vapaamuotoisen leikin lomassa 2–4 hengen ryhmissä. Näin ajattelimme lasten uskaltavan helpommin ilmaista omia mielipiteitään vieraille ihmisille.

Kaikki lapset toivat esille omia toiveitaan ja lempipuhiaa, jotkut varsin innokkaasti ja muutama hieman epäröiden. Useimmat halusivat piirtää, maalata ja muovailia. Moni halusi myös käyttää päiväkodin erilaisia liikuntavälineitä, kuten köysiä, trampoliinia ja isoja pehmopalikoita. Myös laulaminen ja erilaisten soitimien soittaminen olivat suosittuja toiveita. Muutamat olivat kiinnostuneita myös tekemään oman sadun. Näiden lisäksi oli joitakin yksittäisiä toiveita. Kysyttäessä lempikohtaa Pinokkiosadusta kaikki lapset mainitsivat kohtauksen, jossa Pinokkio joutuu valaan vatsaan. Tähän liittyen lapset halusivat askarrella yhdessä

suuren valaan sekä päästä käymään valaan vatsassa. Toiveista nousi selkeästi esille neljä eri teemaa; liikunta, musiikki, askartelu/maalaus ja sadutus, joiden ympärille suunnittelimme pajojen toiminnan.

Lasten ja päiväkodin henkilöstön esittämien toiveiden sekä käytettävissä olevien tilojen pohjalta lähdimme suunnittelemaan pajatoiminnan toteutusta. Aluksi ajattelimme pajatoiminnan kestävän vain yhden päivän. Huomattuamme ajan olevan riittämätön tavoitteisiimme nähden, päätimme järjestää toiminnan kahtena peräkkäisenä päivänä. Yhden päivän aikana lasten osallisuus ei olisi toteutunut parhaalla mahdollisella tavalla. Meillä ei olisi ollut edellytyksiä toteuttaa lasten toiveita monipuolisesti eikä aika olisi riittänyt heidän rauhallisen ja pitkäjänteisen työskentelynsä tukemiseen.

Päiväkodin henkilöstö toivoi, että pajatoiminta järjestettäisiin vain aamupäivinä, koska muutoin pajatoiminnan kulku olisi keskeytynyt ruokailuun ja päiväuniin, joiden jälkeen monet lapsista haetaan kotiin. Tämän takia päädyimme siihen, että molempina aamupäivinä pidetään kaksi pajaa. Suunnittelemamme askartelupajan toiminta vaati kaksi päivää, joten se pidettiin molempina aamupäivinä. Halusimme kuitenkin toteuttaa kaikki neljä teemapajaa, joten sovimme, että pidämme itse sadutuspajan iltapäivinä. Musiikki- ja liikuntapaja järjestettiin samassa tilassa, joten niiden täytyi olla eri päivinä. Päätimme järjestää ensimmäisenä päivänä askartelupajan lisäksi musiikkipajan ja toisena päivänä liikuntapajan.

Lähetimme hyvissä ajoin päiväkotiin sähköpostilla seinälle tulevat esitteet (Liite 2) ja vanhemmille jaettavat tiedotteet (Liite 3). Kävimme pajatoimintapäiviä edeltävällä viikolla vielä päiväkodissa varmistamassa tarvittavien materiaalien sekä tilojen saatavuus ja sopivuus. Tällöin myös keskustelimme henkilöstön kanssa tarkemmin päivistä ja käytännön järjestelyistä sekä jätimme heille kirjalliset ohjeistukset päivien kulusta (Liite 4) ja pajojen toiminnasta (Liite 5). Veimme sinne myös osan pajoissa tarvittavista materiaaleista kuten soittimia ja valaan vatsaan tarvittavat materiaalit sekä esivalmistelimme askartelupajassa tehtävää valasta muotoilemalla sen kanaverkosta.

5.3 Liinakon pajat ja niiden tavoitteet

Kaikki pajat on suunniteltu siten, että ne ovat helposti muuteltavissa lasten iän sekä kehitys- ja taitotason perusteella. Lapsille tarjotaan mahdollisuus valintojen tekemiseen ja mielikuvituksensa käyttöön. Olennaista pajoissa on, että lapset saavat kokemuksen osallisuudesta ja pajojen sisältöihin vaikuttamisesta. Jokaiselle pajalle on laadittu omat pajakohtaiset tavoitteet.

5.3.1 Musiikkipaja

Lapset kykenevät jo varhain kommunikoimaan luovasti toisten kanssa. He oppivat arkisen vuorovaikutuksen myötä taitoja, jotka ovat oleellisia myös musiikin ymmärtämisessä sekä musikaalisessa ilmaisussa. (Tuovila 2004, 102.) Päiväkodin musiikkikasvatuksella pystytään edistämään lapsen kielen kehitykseen, kehontuntemukseen, tunne-elämään sekä yhteisölliseen kasvuun liittyviä kasvatustavoitteita (Ruokonen 2005, 13). Lapsi tutustuu ympäröivään maailmaan ja kulttuuriinsa kaikkia aistejaan käyttäen. Musiikillinen kehitys on yksi osa sitä sosiaalista prosessia, jossa lapsi omaksuu oman kulttuurinsa vähitellen. (Fredrikson 2009, 132.)

Musiikilliset taidot ovat vahvassa yhteydessä lapsen minäkokemukseen sekä ihmissuhteisiin (Tuovila 2004, 102). Musiikkitoiminnan muodot ovat yleensä sosiaalisia taitoja kehittäviä. Äänimaailmaan liittyvät musiikilliset havaintoleikit ja itseilmaisu kuten äänikokeilut ja omat sävellykset kehittävät lapsen ongelmanratkaisukykyä ja luovuutta. Samalla lapsi myös oppii leikin avulla äänellisiä ja musiikillisia viestimistaitoja ja tutustuu ääneen viestinnän välineenä. (Ruokonen 2009, 23,28.)

Lapsen kaikki musiikillinen oppiminen tapahtuu leikin ja keksimisen kautta. Lasten musiikkikasvatus pohjautuu perinteisesti ohjatun leikin toimintatapoihin, jossa opetettavat asiat yhdistetään mielikuvitukseen ja leikkiin. (Ruokonen 2005, 14.) Musiikkileikit ovat toimintamalleja, joissa musiikin avulla lapset voivat käsi-

tellä kohtaamiaan kokemuksia ja tapahtumia. Musiikilla leikkiminen on yksi elämän merkityksellisyyttä ylläpitävistä voimista. (Tuovila 2004, 102.) Musiikkikasvatuksen avulla varhaiskasvatukseen muodostetaan sellainen musiikillinen oppimisympäristö, jossa lapsella on mahdollisuus tuntea musiikillisia elämyksiä sekä onnistumisen ja oppimisen kokemuksia (Ruokonen 2009, 22). Erilaisia toimintatapoja ovat laulaminen, soittaminen, kuunteleminen, loruaaminen, liikkuminen, dramatisoiminen ja maalaaminen. Jokainen lapsi voi omalla tavallaan osallistua musisointiin. (Ruokonen 2005, 13.)

Musiikkipajan tavoitteena on tarjota lapsille erilaisia inspiroivia musiikillisia elämyksiä. Tavoitteena on myös harjaannuttaa lasta kuuntelemaan ja kokemaan musiikkia sekä ilmaisemaan itseään luovasti musiikin keinoin. Musiikkiliikunnan avulla harjoitteleminen musiikin ja liikkeen yhdistämistä, eläytymistaitoa sekä oman persoonan ilmentämistä. Tarjoamme lapsille mahdollisuuden kokeilla ja hahmottaa asioita omalla kehollaan ja vapautua liikkumaan. Musiikkihetkellä pyrimme tarjoamaan lapsille virikkeellisiä kokemuksia musiikin eri elementeillä, jotta kaikki osallistujat saisivat onnistumisen elämyksiä ja nauttisivat musiikista.

5.3.2 Liikuntapaja

Motorinen kehitys on lapsen yksilöllinen kehitystapahtuma, jossa uusi taito pohjautuu jo aiemmin muotoutuneista osatekijöistä. Lapsi oppii kokemuksen kautta sekä ympäristöään tutkien, jolloin motorinen kehitys mahdollistaa myös psyykkistä kehitystä käynnistäviä kokemuksia. (Iivonen 2008, 15.) Lapsen ensimmäiset kuusi elinvuotta ovat ratkaisevia liikunnallisen kehityksen kannalta. Jos lapsi ei saa riittävästi kokemuksia monipuolisesta liikkumisesta, ilmenee motoriikassa puutteita, joita on vaikea korjata myöhemmin. Lapsen motoriseen, sosioemotionaaliseen sekä kognitiiviseen kehitykseen on mahdollista vaikuttaa kehitysvaiheeseen nähdessä sopivalla liikunnalla ja samalla luoda liikunnan avulla edellytyksiä laadukkaaseen elämään. (Harjuoja & Harjuoja 2000, 5.)

Päiväkodissa lapset ovat suurimmaksi osaksi iältään 2–7-vuotiaita, jolloin he opettelevat perusliikuntataitoja. He ovat hyvin aktiivisia liikkujia ja tutkijoita. Pe-

rustaitojen karttuessa myös motoriset taidot kehittyvät pikkuhiljaa ja kehitys lähtee etenemään kohti lajitaitoja. 2–3-vuotiaat lapset ovat yleensä perusliikuntataitojen alkeistasolla, mutta 3–5-vuoden ikäisenä he saavuttavat niin sanotun perusliikkeiden perustason, jolloin liikkeet ovat kontrolloidumpia ja koordinaatio on kehittyneempää. Kolmanteen ikävuoteen mennessä käsien ja jalkojen vuoroliike sekä kieriminen hallitaan. Myös kävely, juoksu ja hypähteleminen ovat sujuvia taitoja. Lapsi oppii myös potkaisemaan palloa sekä heittämään sitä molemmin käsin. Neljän ikävuoden jälkeen lapsi oppii muuttamaan kävelytapaa ja sen nopeutta. (Harjuoja & Harjuoja 2000, 7.)

Lapsen liikunnallisilla kokemuksilla on merkittävä vaikutus siihen, minkälaiseksi ihmiseksi hän kokee itsensä ja miten hän suhtautuu toisiin ikäisiinsä. Liikunnasta saadut positiiviset kokemukset ja elämykset yhdessä muiden lasten kanssa toimiessa luovat erinomaiset puitteet fyysisen, sosiaalisen sekä kognitiivisen minäkäsityksen kehittymiselle. Liikunta tuo lapselle myös mahdollisuuden oppia ilmaisemaan tunteitaan sekä purkaa ylimääräistä energiaa hyväksytyllä tavalla. Liikuntapeleissä ja -leikeissä lapsi oppii noudattamaan sääntöjä ja ohjeita sekä ottamaan toiset huomioon. (Numminen 1997, 13.)

Liikuntapajassa tavoitteenamme on luoda tila, jossa lapset saavat purkaa energiaansa hyväksytyllä tavalla turvallisessa ympäristössä. Vastaamme lasten liikumistarpeeseen tarjoamalla sopivia leikki- ja liikuntamahdollisuuksia. Radan eri liikuntapisteidensä tavoitteena on harjoittaa monipuolisesti perustaitoja ja -liikkeitä, tutustuttaa lapset kehonsa eri osiin sekä harjoittaa kehon hallintaa. Yhtenä tavoitteena on myös harjoitella oman vuoron odottamista sekä muiden huomioon ottamista. Tärkeimpänä tavoitteenamme on kuitenkin luoda lapsille liikunnan iloa sekä onnistumisen kokemuksia, jotka vahvistavat itsetuntoa. Aktiivinen, iloinen ja yrittävä lapsi, on tulos onnistuneesta liikuntakasvatuksesta. (Autio 1995, 27.)

5.3.3 Askartelupaja

Taiteen kokemisessa sekä sen tekemisessä tarvitaan osaavia aikuisia mahdollistamaan asioita ja ohjaamaan oivalluksessa. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse, sitä enemmän hänen kokemusmaailmansa on riippuvainen aikuisista sekä arjen ympäristöön ja toimintaan liittyvää. (Sassi & Tarkkonen 2006, 1.) Luovuutta on yritetty määritellä monin eri tavoin ja useimmiten siihen liitetään oivaltaminen sekä uuden tuottaminen. Sillä tarkoitetaan ominaisuuksia, jotka liittyvät itsensä toteuttamiseen ja itseilmaisuun. Parhaimmillaan luovuus antaa sisältöä elämään, syviä nautinnollisuuden ja onnen tunteita silloin, kun taidot ja tehtävän haasteellisuus sekä oma kiinnostus ovat sopusoinnussa keskenään. Luova prosessi vaatii lähteäkseen käyntiin uskallusta heittäytyä ja epäsovinnaisuutta. (Uusikylä 2002, 43.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan liikkuminen, leikkiminen, tutkiminen ja eri taiteen alueisiin liittyvä kokeminen ja ilmaiseminen ovat lapselle ominaisia tapoja toimia ja ajatella. Lapselle luonteva toiminta vahvistaa lapsen käsitystä itsestään sekä hänen hyvinvointiaan. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005, 20.) Taiteellinen, kulttuurinen ja esteettinen kasvatusta toteutuu luontevasti muun muassa käsityön, kuvataiteen, musiikin ja draamakasvatuksen tavoitteellisissa toimintatilanteissa. (Ruokonen & Rusanen 2009, 10.) Käsityökasvatuksen keskeisiä tavoitteita ovat ilon tuottaminen ja käsien taidon kehittäminen sekä se, että lapsi saa osaamisen ja onnistumisen kokemuksia, jotka ovat merkittäviä oppimisen kannalta. Erilainen käsillä tekeminen on sekä mukavaa, mutta se on myös mielihyvää tuottavaa ja palkitsevaa toimintaa. Näitä kokemuksia on tärkeää kannustaa ja tuoda esiin lapsen tuotokset ja saavutukset muun muassa antamalla positiivista verbaalista palautetta, dokumentoimalla sekä asettamalla tuotokset näytteille. (Karppinen 2009, 56–57.)

Käsillä tekemisen ilo löytyy siitä, että saa tehdä, tutkia ja kokeilla uusia asioita ja kokea onnistumisen tunteita. Lopputulos tai itse tuote ei ole prosessin tärkein vaihe, vaan toiminta, jossa saa tehdä omilla käsillään asioita. Mielihyvää mitä valmis tuote tuottaa, ei voi kuitenkaan väheksyä. Jo aivan pienetkin lapset nauttivat suuresti kättensä aikaansaannoksista. Taidetta tai erilaisia käsitöitä ei tehdä kuitenkaan vain valmiin tuotteen tai käden ja kehon taitojen kehittymisen

vuoksi, vaan sen avulla voidaan saavuttaa myös jotain sellaista, joka tukee hyvää inhimillistä elämää. (Karppinen 2009, 56–57.)

Askartelupajan tarkoituksena on tutustua, tutkia ja kokeilla erilaisia materiaaleja ja työskentelytapoja sekä harjoittaa kädentaitoja. Tavoitteena on vaalia luovuutta ja mielikuvitusta sekä herättää ajattelemaan ja saamaan oivalluksia. Tärkeää on itse tekeminen ja sen tuottama ilo, väheksymättä kuitenkaan valmiin tuotoksen tuottamaa mielihyvää. Pajassa harjoitteleminen myös ryhmässä toimimista, mikä kasvattaa lasten yhteisöllisyyden tunnetta ja ryhmähenkeä.

5.3.4 Sadutuspaja

Sadutusta on kokeiltu jo yli kaksikymmentä vuotta eri-ikäisten ihmisten kesken, erilaisissa tilanteissa ja olosuhteissa sekä monissa kulttuureissa. Sadutusmenetelmä on yksinkertainen, mutta silti sen avulla on syntynyt paljon uusia oivalluksia ja tuotettu ideoita arkisiin tilanteisiin. Tämä menetelmä on tarkoitettu kaiken ikäisille ja se on osallisuutta ja kuuntelua korostava työväline. Menetelmä edellyttää kuitenkin saduttajalta halua aitoon kuunteluun. Sadutuksen voima piilee siinä, että sekä saduttaja että sadunkertoja asettuvat hetkeksi samalle aaltopituudelle vapaasti soljuvan tarinan vietäviksi mielikuvituksen rajamaille. Tärkeää on myös se, että päätäntävalta osallistujien kesken jakaantuu tasapuolisesti, jotta keskustelijoiden sanat saisivat samanlaisen painoarvon. (Riihelä 2004, 188–189.)

Sadutuksen ideana on antaa kertojalle mahdollisuus jakaa omia ajatuksiaan. Kaikkien ihmisten ajatukset ovat tärkeitä ja niitä tulisi kuunnella. Sadutusta olisi hyvä tehdä useamman kerran, jotta lapsi huomaa hänen ajatuksillaan olevan muille merkitystä. Sadutukseen tottuneet lapset kertovat helposti muulloinkin ajatuksiaan ja pohdintojaan. (Karlsson 2007.)

Sadutuspajan tarkoituksena on luoda rauhallinen tila sekä turvallinen ja lasta arvostava ilmapiiri, jossa kaikki saavat ilmaista omia ajatuksiaan tuntien, että aikuinen kuuntelee aktiivisesti. Lapsi saa tuntea itsensä tärkeäksi ja arvokkaak-

si, koska aikuinen on kiinnostunut hänen ajatuksistaan ja tunteistaan. Koska lapsen tuottamaa satua ei arvostella, hän rohkaistuu käyttämään koko luovuuttaan. Tavoitteena on, että lapset harjaantuvat kuuntelemaan ja kunnioittamaan myös muiden ideoita ja jatkavat niitä omilla ajatuksillaan. Tämä harjoittaa myös yhteistyötä lasten kesken, toiselle tilan antamista sekä oman vuoron odottamista.

5.4 Aineiston keruu osallistuvan havainnoinnin keinoin

Lähdimme pohtimaan sopivinta aineistonkeruumenetelmää opinnäytetyömme tavoitteiden pohjalta. Osallisuudessa on kyse lasten omasta kokemuksesta osallisuudestaan. Vertailimme lasten haastattelua ja havainnointia keskenään. Toisin kuin havainnoinnissa, haastattelussa lapset saisivat itse kertoa kokemuksistaan, ajatuksistaan sekä tunteistaan. Ongelmana tässä on kuitenkin se, että kaikki lapset eivät iän, kehitys- tai taitotasonsa vuoksi tähän kykene.

Tutkimushavainnointi on ihmisen kokonaisvaltaista ja tietoista tapahtumien, ilmiöiden ja asioiden aistimista. Havainnoinnissa käytetään kaikkia aisteja, ei pelkästään näköaistia. Havainnoijan omat tunteet ja tuntemukset ovat aina läsnä. (Vilkkä 2007, 9.) Havainnointia käytetään erityisesti käyttäytymisen ja toiminnan kuvaukseen sekä ymmärtävään tulkitsemiseen. Se on tutkimusmenetelmänä joustava ja soveltuu muuttuvien tilanteiden tutkimiseen. Havainnoinnissa tutkimuksen kohdetta ei irroteta ympäristöstään, vaan kohteen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelu on osa tutkimusta. (Törrönen 1999, 221.)

Havainnointi sopii menetelmäksi tutkimuksiin, joissa tutkitaan ihmisen toimintaa, erilaisia tilanteita ja tapahtumia. Aineiston keräämisen tapana se on hyvä havainnoinnin väline, kun tutkitaan nopeasti muuttuvia tai vaikeasi ennakoitavia tilanteita tai lapsia ja nuoria. Havaintoja voidaan tehdä ihmisten puheista ja käyttäytymisestä kuten ilmeistä, eleistä, liikehinnästä ja asennoista. (Vilkkä 2007, 22, 38.) Havainnoinnissa tutkimuksen kohdetta ei irroteta ympäristöstään, vaan kohteen ja ympäristön välisen suhteen tarkastelu on osa tutkimusta. (Törrönen 1999, 221.) Tutkimushavaintojen tekeminen on arkihavaintoihin verrattu-

na suunnitelmallisempaa, luokitellumpaa, johdonmukaisempaa, eritellympää ja usein myös rajattua sekä tietoisesti valikoitunutta. Olemassa oleva tieto ja teoria ohjaavat havaintoja. Yksittäinen havainto ei vielä anna luotettavaa tietoa. Tutkija tarvitsee enemmän havaintoja, jotta voi tehdä johtopäätöksiä suhteessa aikaisempaan tietoon. (Vilkkä 2007, 11, 15–16.)

Osallistuva havainnointi on sekä suoraa havainnointia että haastatteluja, vuorovaikutusta, muistiinpanojen tekemistä ja analysointia. Se edellyttää intensiivistä ja jatkuvaa havainnointia eli katselua, kuuntelua ja keskustelua. Siinä on eroavaisuuksia osallistumisen intensiteetissä ja toteuttamistavoissa. Osallistumisen intensiteetti voi vaihdella ulkopuolisesta havainnoijasta ryhmän täyteen jäsenyyteen. Sopivaan osallisuuden intensiteettiin vaikuttavat tutkittava ympäristö ja siinä toimivat ihmiset sekä tutkijan rooli, toiveet, taidot ja hänelle ominaisin tapat toimia. (Törrönen 1999, 222–223.)

Valokuvia ja muuta materiaalia on hyvä kerätä muistin ja kirjoitetun tekstin tueksi. Ne auttavat palauttamaan mieliin asioita kun aineistoa tulkitaan ja kirjoitetaan auki. Kaksi havainnoijaa on aina kaksi kertaa hyödyllisempää tiedon kannalta. Havainnoijat voivat joko tarkkailla samoja asioita saaden näin uskottavuutta havainnoilleen tai vastaavasti jakaa työtä. Myös tutkijoiden välinen reflektioiva ja tulkitseva keskustelu auttaa prosessissa huomattavasti. (Aarnos 2007, 172–173.)

Havainnoinnin menetelmistä päädyimme valitsemaan osallistuvan havainnoinnin. Osallistuvassa havainnoinnissa voimme havainnoida lapsia kokonaisvaltaisesti, valokuvata sekä haastatella ja olla vuorovaikutuksessa heidän kanssaan. Teemme itse etukäteen havainnointikaavakkeen (Liite 6), jonka pohjautuu Thomasin osallisuuden ulottuvuuksiin. Menetelmänä osallistuva havainnointi on meille vieras, joten perehtyminen siihen tukee myös meidän omaa ammatillista kasvuamme.

5.5 Pajatoimintapäivien toteutus

Ensimmäisenä päivänä menimme hyvissä ajoin päiväkotiin valmistelemaan sinä päivänä pidettäviä askartelu- ja musiikkipajoja sekä valaanvatsapistettä. Saduspajaa ei juuri tarvinnut valmistella. Askartelupajaa kuului maalauspiste, valaan rakennus -piste sekä muovailupiste. Päiväkodissa käytössämme oli kaksi pientä huonetta, parvi sekä pienehkö liikuntasali. Rakensimme toiseen pieneen huoneeseen maalauspisteen ja toiseen valaan rakennus -pisteen. Maalauspisteeseen varasimme erilaisia maaleja, pensseleitä ja essuja vaatteiden suojaksi. Lattialle levitimme ison, noin metrin levyisen ja kolme metriä pitkän, paperin.

Toisessa pienistä huoneista rakennettiin valasta, mikä oli kaksivaiheinen prosessi. Ensimmäisenä päivänä se liisteröidään ja toisena maalataan. Valas oli sekä korkeimmalta että leveimmältä kohdaltaan noin 1,5 metriä. Valaan suuren koon takia se valmistettiin lattialla. Näin myös pienimpien lasten on helppo yletää liisteröimään. Liisterin ja paperisuikaleet teimme aamulla valmiiksi ennen pajojen alkua. Samassa huoneessa oli kaksi pöytää, joiden äärelle asettelimme suojamuovit taikataikinan muovailua varten. Taikataikinan olimme valmistaneet etukäteen ja toimme sen mukanaamme päiväkotiin.

Liikuntasaliin kokosimme musiikkipajaa varten erilaisia päiväkodista löytyviä soittimia. Olimme tuoneet myös kotoamme erikoisempia ja lapsille mahdollisesti vieraita soittimia sekä musiikkiliikuntaa varten tekemämme CD:n. Lapset olivat toivoneet itse valasta, jonka sisään voisivat mennä kurkistamaan, kuten Pinokio sadussaan. Valaan kokosimme parvelle sinisistä lakanoista, jotka ripustimme narujen varaan siten, että sisään mahtui muutama lapsi kerrallaan. Lattialle laitoimme pehmikkeeksi paksun sinisen patjan. Lakanoiden ulkopuolelle kiinnitimme paperiset silmät ja leikkasimme silkkipapereista suuaukon eteen valaan hetulat. Sisälle askartelimme erilaisista materiaaleista muun muassa sisäelimiä, selkärangan, pikkukaloja ja laivan, joita lapset saivat katsella ja tutkia. Valaan sisällä oli hieman hämärää ja tunnelmallista. Valaan viereen laitoimme soimaan CD:n, jolta kuului valaan ääntelyä ja meren kohinaa. Valmisteluissa kesti hieman pidempään kuin olimme ajatelleet, joten pajojen aloitus myöhästyi vähän suunnitellusta.

Valmisteluiden jälkeen kävimme jokaisessa lapsiryhmässä toivottamassa heidät tervetulleiksi pajoihin. Tarkoituksenamme oli, että ryhmistä tulee aikuisia pajoihin ohjaamaan lapsia ja pajojen toimintaa ennalta antamiemme ohjeiden mukaisesti. Näin lapsilla olisi vapaus käydä pajoissa omassa tahdissaan oman mielenkiintonsa mukaan. Meidän tehtävänämme oli havainnoida lapsia ja toimintaa, tehdä muistiinpanoja ja valokuvata. Osallistuvan havainnoinnin periaatteiden mukaisesti osallistuimme myös aina tarvittaessa pajojen ohjaukseen.

Maalauspukeuden huone oli pieni, joten paperin ympärille mahtui maalaamaan noin kuusi lasta kerrallaan. Lapsille annettiin ohjeistukseksi maalata meriaiheisia kuvioita. Paperin täytyttyä tilalle vaihdettiin uusi paperi. Täydet paperit siirrettiin kuivumaan myöhempään seinälle ripustamista varten. Valaan rakennus - pisteessä liisteröitiin sanomalehtisuikaleilla kanaverkosta valmiiksi muotoilemamme valas. Yhtä aikaa liisteröimään mahtui hyvin viisi lasta. Liisteröinnin valmistuttua valas jätettiin lattialle kuivumaan seuraavan päivän maalausta varten. Yhtä aikaa muovailemaan mahtui noin seitsemän lasta. Muovailun aiheen lapset saivat päättää itse.

Musiikkipajassa oli ensin musiikkiliikuntatuokio, joka kesti noin viisi minuuttia. Tuokion aikana soitettiin meidän itse kokoamaltamme cd:ltä erilaisia ääniä ja kappaleita, joiden aikana lasten tuli liikkua eri tavoin aikuisen mainitsemien hahmojen mukaan. Hahmot oli poimittu Pinokkiosadusta ja ne olivat Pinokkio (tikku-ukkomainen tyyli), valas, Samu-sirkka (heinäsirkka), aasi, Gepetto (Pinokkion vanha isä). Ensin lapset saivat miettiä itse liikkumistapoja, minkä jälkeen ohjaaja antoi vinkkejä liikkumiseen. Pajan toisessa osiossa tutustuttiin ja kokeiltiin erilaisia soittimia. Lopuksi lapset saivat toivoa laulettavaksi mieluisensa laulun, jota he voivat samalla säestää valitsemallaan soittimella.

Pajojen jälkeen ja niiden välissä lapset saivat halutessaan käydä kokeilemassa, miltä tuntuu olla valaan vatsassa. Turvallisuussyistä johtuen lapsilla ei ollut lupaa käydä parvella yksin, joten aikuinen meni muutaman lapsen kanssa kerrallaan valaan vatsa -pisteeseen. Tämä järjestely oli hyvä myös sen takia, että aikuinen pystyi ohjaamaan tilannetta ja vastaamaan lasten kysymyksiin. Osa lapsista koki pisteen hieman pelottavaksi, jolloin aikuinen toimi lasten turvana.

Iltapäivällä päivälevon jälkeen halukkaat lapset saivat tulla pitämäämme sadutukseen. Sadutimme lapsia heidän valintansa mukaan yksilö-, pari- tai ryhmäsadutuksena. Ne pidettiin joko parvella valaan vatsassa tai toisessa pienistä huoneista isoilla palikoilla istuen. Mukanamme oli sadutusnallet, joiden tarkoituksena oli toimia vuoron osoittajana. Se, jolla oli nalle, sai jatkaa sadun kertomista ja ojentaa sen sitten seuraavalle halukkaalle sadunjatkajalle. Mukanamme oli myös nauhurit, joilla äänitimme lasten sadun. Lapset saivat kuunnella tuotoksensa sadutuksen jälkeen. Nauhurit toimivat myös apunamme satujen ylöskirjaamisessa, jotka lähetimme jälkeinpäin puhtaaksikirjoitettuna päiväkoitiin.

Toisena päivänä valmistelimme liikuntapajan ja jatkoimme askartelu- ja sadutuspajaa sekä valaan vatsa -pisteessä oli mahdollisuus edelleen vierailla. Liikuntasaliin rakensimme erilaisista liikuntavälineistä radan. Itse rata koostuu muun muassa liukumäestä, jonka jyrkkyyttä pystyi säätelemään, sillasta, trampoliinista, köysikiskosta, tunnelista sekä isoista pehmopalikoista. Olimme keskustelleet edellisenä päivänä lasten kanssa valaan värityksestä ja sopineet maalavamme sen siniharmaalla sävyllä. Valaan rakennus -pistettä varten sekoitimme maalia kulhoihin ja laitoimme pensselit ja maalit esille. Muovailupisteeseen asetimme taikataikinan pöydille ja maalauspiisteeseen asetimme puhtaan paperin lattialle ja täytimme maalikulhot.

Aikuiset eivät ohjeistaneet lapsia, miten liikuntapajassa tulee edetä, mutta he kuitenkin kannustivat lapsia keksimään ja kokeilemaan uusia tapoja. Rataa sai kiertää omassa tahdissaan haluamassaan suunnassa. Jos pisteellä oli jo lapsia, oli odotettava omaa vuoroa. Jos yhteen pisteeseen oli jonoa, asetettiin lapsille aikaraja siinä olemiseen. Kaikille liikuntapisteeille ei ollut pakko osallistua, jos kyseinen toiminta tuntui liian hurjalta tai pitkäväteiseltä.

Valaan rakennus -pisteessä maalattiin paksulla maalilla yön aikana kuivunut valas. Taikataikinan muovailu jatkui samassa huoneessa. Halutessaan lapset saivat jättää pellille kuivattavaksi tekemänsä pienen teoksen, jonka saivat myöhemmin muistoksi. Maalauspaikka jatkui edellisen päivän tapaan toisessa huo-

neessa. Päivälevon aikana keskustelimme vapaamuotoisesti henkilöstön kanssa päivien onnistumisesta ja mieleen nousseista asioista kahvihuoneessa. Päivälevon jälkeen jatkoimme lasten saduttamista. Päivän lopuksi kyselimme lapsilta mielipiteitä pajoista ja siitä, olivatko heidän toiveensa toteutuneet.

5.6 Lasten osallisuuden toteutuminen pajapäivissä

Havainnoimme lasten osallisuutta Thomasin (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 121) määrittelemien osallisuuden ulottuvuuksien pohjalta, joiden mukaan olimme tehneet myös havainnointikaavakkeemme. Tarkkailimme päiväkodissa toteutuivatko nämä ulottuvuudet pajatoiminnan aikana. Päivien aikana tekemiemme havaintojen ja kirjallisuuden perusteella analysoimme osallisuuden toteutumista. Käymme seuraavaksi läpi havaintojamme jokaisen kuuden kohdan avulla.

Thomasin (Hotari ym. 2009, 121) mukaan ensimmäinen osallisuuden ulottuvuus on mahdollisuus valita. Tämä käsittää sen minkälaiset mahdollisuudet lapsella on valita osallistuuko prosessiin vai ei. Osallistumisesta kieltäytyminen on yksi osallisuuden muoto, joka tulisi aina olla yhtenä vaihtoehtona.

Molempien päivien aikana lapset saivat itse valita mihin pajoihin osallistuvat ja kuinka kauan työskentelevät niissä. Kaikki lapset eivät halunneet olla ollenkaan mukana pajatyöskentelyssä, joten heiltä ei vaadittu osallistumista. Sen sijaan heillä oli vapaata leikkiä ja ulkoilua sillä välin. Joihinkin pajoista oli välillä jonoa, joten niihin ei päässyt heti vaan omaa vuoroaan joutui odottamaan. Tämän takia pajassa olevia lapsia kehoitettiin työskentelemään välillä jossain toisessa pajassa, jotta kaikilla lapsilla olisi mahdollisuus kokeilla haluamaansa toimintaa. Näin kaikki lapset eivät välttämättä saaneet olla pajassa haluamaansa aikaa, mutta toisaalta tämä mahdollisti kaikkien lasten osallistumisen toimintaan.

Osa lapsista halusi käydä samassa pajassa useamman kerran ja se pyrittiin mahdollistamaan heille. Usein tämä toteutuikin, mutta muutamassa tapauksessa ajan puutteen vuoksi se ei ollut mahdollista. Työntekijät halusivat, että lapset kävisivät ulkona ennen lounasta, mikä vähensi heidän pajoissa oloaikaansa. Suurin osa 1–2-vuotiaista lapsista ei saanut edes mahdollisuutta osallistua pajatoimintaan, koska henkilöstön mielestä heidän taitonsa eivät riittäneet toimintoi-

hin. Päiviä suunnitellessa olimme kuitenkin ottaneet huomioon myös tämän ikäiset lapset ja kaikki pajat oli muokattavissa lasten taito- ja kehitystason mukaan. Pienimpien lasten ohjaaminen on haastavampaa ja työläämpää, joten uskomme heidän vähäisen osallistumisen johtuvan siitä. On helpompaa jäädä oman ryhmän kesken ja noudattaa tuttua päivärytmiä kuin kokeilla jotain uutta.

Musiikkipaja oli ainoa, jossa oli selkeä rakenne. Ajatuksena oli, että halukkaista lapsista muodostunut ryhmä kävisi ohjelman kokonaisuudessaan läpi alusta loppuun ennen seuraavan ryhmän tuloa. Muutama lapsi kuitenkin halusi tulla pajaan kesken ohjelman. Heille kerrottiin ohjelman jo alkaneen, mutta lapset halusivat tästä huolimatta osallistua pajaan heti. Pajan ohjaajalle sekä siinä olleille lapsille heidän tulonsa sopi eikä se häirinnyt toimintaa, joten halukkaat lapset pääsivät pajaan mukaan kesken ohjelman. Pajassa lapset saivat kokeilla kaikkia haluamiaan soittimia ja siihen varattiin tarpeeksi aikaa. Ohjaaja myös kannusti lapsia kokeilemaan heille vieraita soittimia.

Liikuntapajassa lasten ei tarvinnut kiertää rataa järjestyksessä vaan he saivat käydä liikuntapisteitä läpi haluamallaan tavalla. Kaikkiin pisteisiin ei tarvinnut osallistua ja yhdessä pisteessä sai viipyä haluamansa ajan. Kaikilla lapsilla tuli kuitenkin olla mahdollisuus kokeilla kaikkea haluamaansa, joten lasten oli välillä annettava vuoro myös toisille. Askartelupajassa lapsilla oli mahdollisuus valita kolmesta eri toimintamuodosta. Osa lapsista halusi kokeilla kaikkia ja toiset keskittyivät vain yhteen toimintaan. Muovailupisteessä lapset saivat ilmaista itseään ja käyttää mielikuvitustaan muovailen haluaminaan asioita. Askartelupajan maalauspisteessä alkuperäisenä tarkoituksena oli maalata meriaiheisia asioita. Aluksi lapset maalasivat vain aiheeseen liittyviä teoksia. He kuitenkin innostuivat tekemisestä niin paljon, että halusivat maalata myös muihin aiheisiin liittyviä kuvia.

Monissa pajoissa lapsille tarjottiin mahdollisuus vaikuttaa tekemisiinsä ja heillä oli useita valinnan mahdollisuuksia. Lasten ideoita ja mielipiteitä kuunneltiin sekä pyrittiin toteuttamaan mahdollisuuksien mukaan. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei lapsilla olisi ollut rajoja. Valinnat täytyi tehdä tiettyjen rajojen puitteissa. Näin muun muassa lasten turvallisuus ja työskentelyrauha pystyttiin

takaamaan. Kaikkia lapsia kannustettiin ja rohkaistiin kokeilemaan erilaisia pajoja, mutta he tekivät päätöksen osallistumisesta itse. Sadutuspajaan osallistuneet saivat valita sadutusmuodon yksilö-, pari- ja ryhmäsadutuksen väliltä. Lapset keksivät sadutuksen aiheet itse. Toisille lapsille aiheen keksiminen tuotti vaikeuksia, jolloin autoimme heitä ideoiden keksimisessä.

Osallisuuden toiseen ulottuvuuteen kuuluu mahdollisuus saada tietoa tilanteesta ja prosessista sekä omasta roolistaan ja oikeuksistaan siinä (Hotari ym. 2009, 121). Käydessämme päiväkodissa kyselemässä lasten toiveita pajatoimintapäivän sisällöstä, oli heille kerrottu etukäteen pajatoimintapäivistä sekä tulostamme siihen liittyen ja pyydetty miettimään valmiiksi toiveita. Keskustelimme lasten kanssa päivien tarkoituksesta ja heidän mahdollisuuksistaan vaikuttaa niiden kulkuun. Juuri ennen päivien toteutusta lapsille kerrottiin päivien ohjelmasta ja itse pajatoimintapäivinä he saivat kuulla tarkemmin pajojen sisällöstä ja valinnan mahdollisuuksistaan.

Jokaisessa pajassa oli aikuisia ohjeistamassa ja auttamassa lapsia. Lapsilla oli mahdollisuus kysellä mieltä askarruttavia asioita ja saada vastauksia niihin. Lapset olivat kiinnostuneita kuulemaan muun muassa valaanrakennusprosessista sekä liisterin ja taikataikinan koostumuksesta. Aikuiset kertoivat myös oma-aloitteisesti asioita sekä keskustelivat toimintaan liittyvistä aiheista lasten kanssa, esimerkiksi erilaisista soittimista ja niiden käyttötarkoituksista sekä siitä, millainen on valas. Kaikki lapset eivät kuitenkaan tuntuneet olevan tietoisia tai ymmärtävän, miksi olimme päiväkodissa. Pari lasta kyseli meiltä tarkoitusta siellä olemiseemme, joten päivistä ei ehkä oltu informoitu lapsia tarpeeksi tai osa lapsista oli ollut poissa päivistä kerrottaessa.

Kolmanneksi ulottuvuudeksi Thomas (Hotari ym. 2009, 121) määrittelee lapsen mahdollisuudet vaikuttaa päätöksentekoprosessiin. Päiväkodin henkilöstö oli itse valinnut omaan toimintaansa teemasaduksi Pinokkion. Tämä vaikutti osaltaan myös meidän järjestämiin pajapäiviin lapsilta tulevien ideoiden kautta. Päiväkodissa oli paljon käsitelty satua, joten se oli pinnalla lasten ajatuksissa. Lapset eivät kuitenkaan olleet saaneet olla mukana sadun valintaprosessissa, joten tässä lasten osallisuus ei toteutunut.

Lapset saivat olla alusta asti mukana pajatoimintaprosessissamme. He olivat vaikuttamassa omilla toiveillaan ja ideoillaan päivien sisältöihin. Nämä toiveet olivat toiminnan suunnittelun lähtökohtana. Lapset saivat vaikuttaa pajojen toimintaan myös niiden aikana. Esimerkiksi maalauspuisteessa osa lapsista halusi maalata omalle paperille, jolloin heille annettiin mahdollisuus siihen. Lapset saivat myös esittää omia ehdotuksia valaan värityksen suhteen sekä päättää haluavatko tehdä sille silmät ja suun. Lapset saivat muuttaa liikuntarataa omannäköisekseen ja tuoda siihen uusia elementtejä. He esimerkiksi keksivät ottaa puolapuut osaksi rataa.

Neljäs osallisuuden ulottuvuus sisältää lapsen mahdollisuuden ilmaista itseään sekä kertoa ajatuksensa ja mielipiteensä (Hotari ym. 2009, 121). Maalauspuisteessa lapset keksivät maalata omat kämmenensä ja he olivat innoissaan, kun saivat sotata kätensä maalissa. Kukaan ei kieltänyt heitä leikkimästä maalilla vaikka siitä syntyi vähän sotkua. Itsensä ilmaisemiseen liittyi myös se, että lapset saivat maalata myös muitakin kuin annettuun aiheeseen liittyviä kuvia sekä tehdä maalauksia omalle paperille. Myös taikataikinan muovailussa lapset saivat käyttää mielikuvitustaan ja tehdä, mitä halusivat. Liikuntaradalla toimiessaan lapset keksivät uusia merkityksiä ja käyttötarkoituksia välineille. He saivat vapaasti ilmaista itseään monin eri tavoin esimerkiksi juoksemalla, hyppimällä sekä ääntelemällä. Radan innoittamana he myös leikkivät siellä itse keksimiään leikkejä kuten viidakon eläimiä ja merihirviön jahtaamista.

Toisinaan aikuisilla on tapana puhua tai vastata lasten puolesta ja näin tapahtui pariin otteeseen myös pajatoiminnan aikana. Esimerkiksi lapselta kysyttäessä, mitä hän on tehnyt, vastasi aikuinen hänen puolestaan. Tällöin lapsi ei saa mahdollisuutta kertoa itse kokemuksistaan sekä siitä, mikä on hänelle ollut merkityksellistä ja mieleenpainuvaa. Lapsi saattaa kokea tulevansa sivuutetuksi ja tuntea oman vastauksensa vähäarvoisemmaksi. Aikuinen voi ja hänen tarvittaessa tuleekin ohjata ja kannustaa lasta vastaamaan itse.

Viides ulottuvuus on lapsen mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Tällä tarkoitetaan monien lasten vaikeuksia ilmaista ajatuksiaan tavalla,

joka välittyy aikuisillekin. (Hotari ym. 2009, 121.) Useimmiten lapset saivat ohjausta, neuvoja ja vinkkejä toimintansa tueksi. Heitä myös kannustettiin omatoimiseen ja luovaan tekemiseen sekä kokeilemaan erilaisia asioita. Esimerkiksi askartelupajassa lapsille annettiin tarvittaessa ideoita sekä konkreettisia esimerkkejä siitä, mitä he voisivat muovilla tai maalata. Lapsia neuvottiin ja näytettiin mallia, miten liisteröinti tulee tehdä ja mistä kohdasta heidän kannattaa aloittaa. Joissain tapauksissa lapset olisivat tarvinneet vielä enemmän yksilöllistä ohjausta ja käytännön apua liisteröintiin.

Musiikkipajan musiikkiliikuntahetkessä lapset saivat ensin itse miettiä ja kokeilla, miten eri hahmot liikkuvat. Sen jälkeen ohjaaja antoi vihjeitä ja mielikuvia erilaisista liikkumistavoista, esimerkiksi kertoen Pinokkion liikkuvan kuin puunukke tai valaan olevan iso ja painava. Ohjaaja myös kannusti ja rohkaisi lapsia kokeilemaan heille vieraita soittimia. Liikuntapajassa ohjaaja auttoi halukkaita lapsia ylös keinumaan renkailla, kun he eivät itse sinne yltäneet. Ohjaajat myös takasivat lapsille rauhan omaan tekemiseen. Esimerkiksi eräs poika halusi rakentaa itse ison palikkatornin, jolloin ohjaajat varmistivat sen, etteivät toiset lapset tule häiritsemään työskentelyä.

Kuudenteen osallisuuden ulottuvuuteen kuuluu lapsen mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. (Hotari ym. 2009, 121.) Myös tähän ulottuvuuteen kuuluu olennaisena osana se, että lapset saivat itse päättää, mihin pajoihin osallistuvat ja kuinka kauan niissä työskentelevät. Yhtenä vaihtoehtona heillä oli myös olla osallistumatta pajoihin lainkaan. Lapset saivat tehdä itsenäisiä päätöksiä myös musiikki- ja liikuntapajassa, esimerkiksi soittimien itsenäinen valinta ja liikuntaradan kiertotapa. Maalauspuisteessa lapset saivat päättää itse mitä maalaavat. Nämä samat esimerkit ovat tulleet esille jo aiemmissakin osallisuuden ulottuvuuksissa.

Vaikka olimme suunnitelleet päivien ohjelmat etukäteen, joustimme tilanteissa mahdollisuuksien mukaan. Itsenäisten päätösten tuli kuitenkin tapahtua lapsille asetettujen rajojen puitteissa. Olimme valinneet askartelupajaan tietyt toiminnot (maalaus, muovailu ja liisteröinti), joita lasten oli tarkoitus tehdä. Päätökset tuli tehdä käyttäen näitä toimintoja, joten esimerkiksi huovuttaminen ei olisi onnis-

tunut. Tosin kukaan lapsista ei edes pyytänyt saada tehdä muuta kuin valittavana olleita toimintoja.

Osallisuuden ulottuvuuksista toteutui mielestämme parhaiten lapsen mahdollisuus tehdä valintoja. Aikuisten on helppo huomioida ja ennakoida tämä jo suunnitteluvaiheessa. Toiminnasta on helppoa tehdä sujuvaa, kun lapsille antaa valmiit vaihtoehdot, joista he saavat valita. Tämä oli meille helpoin toteuttaa, koska lapset olivat vieraita meille ja kävimme päiväkodissa vain muutaman kertoja. Vähiten toteutui lasten mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin, sillä aikuisjohdosta voi olla haastavaa päästää irti. Saattaa olla myös vaikeaa luottaa siihen, että lapset osaavat tehdä itsenäisiä ja järkeviä päätöksiä.

Mielestämme lapset eivät saaneet tarpeeksi tietoa prosessista, vaikutusmahdollisuuksistaan ja omasta roolistaan siinä. Meidän olisi kenties pitänyt käydä useammin päiväkodissa tapaamassa lapsia ja henkilökuntaa sekä kertoa lapsille tarkemmin heidän roolistaan ja yleisesti koko prosessista. Myös päiväkodin henkilöstö olisi voinut informoida lapsia paremmin. Osa lapsista ei varmaankaan ymmärtänyt sitä, että heillä oli mahdollisuus olla mukana prosessissa. Osallisuuden muut ulottuvuudet, eli mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään sekä mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen, toteutuivat kohtuullisen hyvin. Tosin näissäkin olisi vielä parannettavaa.

5.7 Pajatoiminnasta saatu palaute

Keskustelimme vapaamuotoisesti pajatoimintapäivistä ja niiden onnistumisesta henkilöstön kanssa päivien jälkeen. Pyysimme heiltä mielipiteitä ja ajatuksia päivistä sekä toiminnoista oman arviointimme tueksi. Lisäksi pohdimme yhdessä, mitä olisimme voineet tehdä toisin. Henkilöstön mielestä päivät olivat kokonaisuudessaan oikein onnistuneet. Toiminnassa ei ollut kiireen tuntua ja lapset saivat olla pajoissa riittävästi oman mielenkiintonsa mukaan. Lapset saivat käyttää paljon luovuuttaan, varsinkin liikuntaradalla heillä oli runsaasti aikaa ja tilaa käyttää mielikuvitustaan. Lapset olivat hyvin motivoituneita ja kiinnostuneita toiminnasta. Heti aamusta he halusivat päästä työn touhuun ja olivat ensimmäi-

sen päivän jälkeen kyselleet, milloin pääsevät jatkamaan maalaamista ja valaan tekemistä. Muutama poika ei ollut enää toisena päivänä halukas jatkamaan pajatoimintaa, joten he saivat jäädä ulos leikkimään.

Osa henkilökunnasta pohti, olisiko jokaisen ryhmän pitänyt rakentaa oma valas. Näin kaikki lapset olisivat päässeet seuraamaan rakennusprosessia tarkemmin. Henkilöstön mielestä pajatoiminta olisi voinut kestää kolmekin päivää, koska lapsilla oli niin paljon tekemistä ja heillä olisi riittänyt mielenkiintoa. Henkilöstö koki, että ryhmät olisivat voineet sekoittua vieläkin enemmän. He ajattelivat, että lapsille täysin avoin pajatoiminta, jossa he voivat tulla ja mennä halujensa mukaan, olisi vaatinut kaikkien aikuisten paikallaolon. Koska yksi työntekijöistä oli poissa, tämä tuntui heidän mielestään liian haastavalta.

Myös vanhemmat olivat olleet innostuneita päivistä ja he muun muassa olivat vaihtaneet lastensa vapaapäiviä, jotta lapset pääsevät osallistumaan pajoihin. Monet vanhemmista olivat keskustelleet lastensa kanssa tulevista pajoista etukäteen ja pajoja edeltävänä iltana he olivat käyneet yhdessä lapsen kanssa läpi seuraavan päivän ohjelman. Lapset olivat päiväkodissa esitelleet vanhemmille teoksiaan ja kertoneet kotona päivien tapahtumista.

5.8 Pajatoimintapäivien oma arviointi

Pajatoimintapäivien organisoinnin olisi pitänyt olla järjestelmällisempää ja tarkempaa sekä siihen olisi tullut varata vielä enemmän aikaa. Kommunikointimme päiväkodin kanssa tapahtui suurimmaksi osaksi sähköpostin välityksellä ja lähettimme heille muun muassa päivää koskevia ohjeistuksia. Olimme lähettäneet hyvissä ajoin myös suunnitelmamme päivien sisällöstä, aikatauluista ja aikuisten rooleista. Yhteyshenkilömme päiväkodissa piti ajatuksistamme ja hyväksyi suunnitelmamme. Olimme myös sopineet erään työntekijän kanssa tulevamme edellisen viikon perjantaina päiväkotiin kertomaan tarkemmin näistä asioista. Tarkoituksemme oli pitää infotilaisuus, johon toivoimme osallistuvan mahdollisimman monen työntekijän. Kukaan heistä ei kuitenkaan päässyt paikalle. Jätimme kirjalliset ohjeet tutustuttavaksi ja pyysimme heitä ottamaan yhteyttä pu-

helimitse tai sähköpostitse, jos ilmenee epäselvyyksiä tai tulee kysyttävää. Kuukaan ei ottanut yhteyttä meihin, jolloin ajattelimme ohjeiden ja päivien kulun olevan selkeää.

Ensimmäisen pajatoimintapäivän aamuna huomasimme, että kaikki eivät olleet tietoisia päivän kulusta tai omasta roolistaan. Jos infotilaisuus olisi toteutunut, olisi näiltä epätietoisuuksilta luultavasti vältytty. Tällöin heillä olisi ollut myös mahdollisuus esittää kysymyksiä. Pohdimme olivatko viestimme olleet liian epäselviä vai oliko päiväkodin sisäisessä viestinnässä ollut katkoksia, minkä vuoksi henkilöstö ei ollut tietoinen infosta. Jälkeenpäin ajateltuna olisi ollut parasta koota henkilöstö aamulla yhteen ja käydä vielä kerran läpi päivien ohjelma. Olimme varanneet liian vähän aikaa pajojen valmisteluun ensimmäisenä aamuna ja pääsimme aloittamaan päivän hieman suunniteltua myöhemmin. Seuraavana aamuna tulimme hyvissä ajoin tekemään valmisteluita.

Päiväkodin meille käyttöömme osoittamat tilat olivat mielestämme liian pienet ja hieman epäkäytännölliset. Maalaus- ja askartelupajoihin ei mahtunut kovin montaa lasta, joten pajoihin pääsyä joutui jonottamaan. Tilojen ahtauden vuoksi pajoissa ei ollut juurikaan vapaata liikkumatilaa ja lapset joutuivat liikkueessaan väistelemään toisiaan. Joihinkin pajoihin kulku tapahtui toisen pajan läpi, mikä häiritsi lasten keskittymistä. Pajoihin muodostui kaikesta huolimatta keskittynyt ja rauhallinen tunnelma. Pienet tilat pitivät myös ryhmäkoot pieninä ja lapset työskentelivät hyvin yhdessä eikä erimielisyyksiä syntynyt. Kaikki tilat olivat lähekkäin, jolloin lasten ohjaaminen ja valvonta oli helpompaa eikä siirtymätilanteisiin kulunut aikaa. Me pystyimme myös havainnoimaan joustavasti kaikkia pajoja.

Mietimme olisiko valaanrakennuspajoja pitänyt olla kaksi, jolloin useampi lapsi olisi päässyt työskentelemään samanaikaisesti. Osa henkilökunnastakin pohti olisiko jokaisen ryhmän pitänyt rakentaa oma valas. Näin kaikki lapset olisivat päässeet seuraamaan rakennusprosessia tarkemmin. Yhtenä päiväkodin tavoitteena oli kuitenkin ryhmärajojen rikkoutuminen ja yhdessä tekeminen, joten omien valaiden rakentaminen ei olisi ollut tavoitteiden mukaista. Yhteisen ison

valaan rakentamisen avulla on myös mahdollista lisätä päiväkodin yhteisöllisyyttä ja vahvistaa heidän yhteenkuuluvuuden tunnettaan.

Yhtenä pajatoiminnan tavoitteena oli toimia yhdessä yli ryhmärajojen. Tämä ei kuitenkaan toteutunut aivan suunnitelmiamme mukaan. Tarkoituksenamme oli, että pajoissa pysyisivät koko ajan samat tietyt aikuiset ja vain lapset liikkuisivat pajojen välillä. Aikuisilla oli kuitenkin taipumuksena lähteä liikkumaan oman ryhmänsä lasten mukana pajasta toiseen ja he välillä jopa yrittivät pitää ryhmänsä koossa. Pienimmät eli alle 3-vuotiaat lapset eivät juurikaan saaneet mennä muiden lasten joukossa tai osallistua lainkaan toimintaan. Tämä saattoi osaksi johtua siitä, että emme olleet tarpeeksi selkeästi informoineet heitä tai varmistaneet yhteistä ymmärrystämme käytännön järjestelyistä. Toisaalta yhtenä syynä tosin saattoi olla työntekijöiden vaikeus siirtyä totutusta tavasta uudenlaiseen toimintatapaan sekä se, että kaikki työntekijät eivät olleet paikalla. He rää myös kysymys, olivatko he kaikki sisäistäneet osallisuuden periaatteet.

Suurin osa aikuisista suhtautui lapsein rohkaisten heitä osallisuuteen. Aiemmin onkin tullut jo esille, että aikuiset kannustivat lapsia osallistumaan pajiin, ko-keilemaan kaikkea sekä toimimaan itsenäisesti. Osa henkilöstöstä vaikutti olevan tietoisia osallisuuden periaatteista, mikä näkyi myös heidän toiminnassaan. Kaikkien kohdalla osallisuuden sisäistämistä ei kuitenkaan ollut havaittavissa. Useimmat ohjaajat olivat valmiita mahdollistamaan osallisuuden toteutumisen, muun muassa antamalla lasten liikkua vapaasti pajojen välillä. Osa sen sijaan piti kiinni rutiineistaan, esimerkiksi ohjaamalla kaikki lapset käymään ulkona, vaikka lapset olisivat halunneet jatkaa pajoissa työskentelyä. Meistä tuntui, että kaikki eivät olleet kovin innokkaita osallistumaan koko päiviin. Tunsimme päiväkodissa vieraillessamme olevamme ulkopuolisia ja tungettelevia. Henkilöstö ei juurikaan tarjoutunut auttamaan järjestelyissä eikä heillä tuntunut olevan aikaa kysymyksillemme.

Miettiessämme pajatoimintapäivien aineiston keruuta ja mahdollisia menetelmiä sen tekemiseen, päädyimme valitsemaan lapsihavainnoinnin. Olimme tutustuneet kirjallisuuden avulla eri menetelmiin ja tulleet siihen tulokseen, että havainnointi sopii tarkoituksiimme parhaiten. Meillä ei kummallakaan ollut aikaisempaa

kokemusta juuri tämän menetelmän käytöstä, joten päätimme tarttua uuteen haasteeseen ja kokeilla menetelmän toimivuutta. Perehdyimme tarkasti osallistuvan havainnoinnin teoriakirjallisuuteen, jotta osaisimme ottaa kaiken tarvittavan huomioon ja toimia oikealla tavalla. Paikanpäällä havainnointi oli haastavampaa kuin olimme alun perin ajatelleet. Vaikka emme juuri osallistuneet toimintaan mukaan, vaan pyrimme tarkkailemaan sitä kauempaa, oli työlästä keskittyä samanaikaisesti tekemään muistiinpanoja, kuvaamaan ja kuuntelemaan lasten keskusteluita.

Pajatoimintapäivien arvioinnin tukena käytimme myös ottamiamme valokuvia. Kuvista näkyi hyvin lasten innokkuus ja intensiivinen työskentely. Tunnelma kuvissa on iloinen ja huoleton. Askartelupajassa työskennellessään lapset pyysivät meitä ottamaan kuvia valmiista taikataikinateoksistaan. Tilanteista huokui lasten tyytyväisyys ja ylpeys saavutuksiinsa. He myös nauttivat saamastaan huomiosta ja arvostuksesta. Kuvien ottaminen selvästi merkitsi heille paljon. Kuvat todensivat sen, että lasten saatavilla oli useita aikuisia, joilta heidän oli mahdollisuus saada apua ja tukea. Saimme vahvistusta myös muille arvioiduillemme asioille, esimerkiksi sille, että tilat olivat ahtaat, mutta se ei kuitenkaan näyttänyt vaikuttavan työskentelyyn negatiivisesti. Liinakko järjesti syksyllä 2011 vanhemmille näyttelyn, johon lähetimme ottamamme kuvat.

Pajojen lomassa sekä päivien jälkeen keskustelimme lasten kanssa ja kysyimme heiltä, miltä päivät olivat tuntuneet ja mistä he olivat pitäneet. Lapset ajattelivat pajoista hyvin konkreettisesti tekemisen kautta. Yleisesti ottaen lähes kaikki lapset pitivät toiminnasta. Rajasimme kuitenkin tietoisesti lasten haastattelun pois arvioinnista, koska se ei ole opinnäytetyömme kannalta tärkeää. Olimme vieraita aikuisia päiväkodissa, joten lapset eivät välttämättä uskalla kertoa meille todellisia ajatuksiaan. Lapsi ei myöskään pysty itse arvioimaan omaa osallisuuttaan näin lyhyen ajan sisällä. Lasten osallisuus lähtee aikuisista, joten lapsilta saatu palaute ei ole merkittävää näin alussa toiminnan kehittämistä.

Olimme asettaneet kaikille pajoille omat tavoitteet, koska halusimme toimintamme olevan suunniteltua ja tavoitteellista. Musiikkipajassa tavoitteenamme oli antaa lapsille erilaisia musiikillisia elämyksiä. Tämän toteutumista on haastavaa

arvioida. Tarjosimme heille erilaisia tapoja kokea musiikkia (musiikkiliikunta, soittaminen ja laulaminen) ja lapset saivat vapaasti ilmaista itseään sekä käyttää omaa luovuuttaan. Eläytymiskyky ja vapautunut itsensä ilmaiseminen musiikin avulla vaativat kuitenkin useamman kerran harjoittelua, jotta lapset pystyvät heittäytymään siihen. Mielestämme lapset selvästi nauttivat musiikista sekä saivat innostavia kokemuksia heille uusista soittimista, esimerkiksi tuomamme nokkahuilun soittaminen oli suosittua.

Mielestämme saavutimme liikuntapajalle asettamamme tavoitteet hyvin. Saimme rakennettua liikuntasaliin turvallisen ja inspiroivan tilan, jossa lapset saivat juosta ja leikkiä vapaasti. Tärkeimmäksi tavoitteeksi olimme nostaneen liikunnan ilon sekä onnistumisen kokemusten tuottamisen. Lapset viihtyivät hyvin pajassa ja käyttivät sitä monipuolisesti. Joissain tilanteissa oman vuoron odottamista harjoiteltiin. Lapset kuitenkin toimivat hyvin yhdessä eikä riitatilanteita syntynyt.

Askartelupajassa maalaaminen ja taikataikinan muovailu oli lähes kaikille jo tuttua, mutta liisteröinti oli useimmille uutta. Yhtenä tavoitteenamme oli harjoitella ryhmässä toimimista ja lapset työskentelivätkin hyvin ryhmässä keskustellen ja yhdessä ideoiden, mutta tehden kuitenkin omia teoksiaan. Työskentelytavat maalaus- ja muovailupisteessä mahdollistivat lasten mielikuvituksen ja luovuuden käytön ja he esimerkiksi keksivät maalata kätensä ja painaa kädenkuvia paperiin. Valaanrakennus herätti lapsissa kysymyksiä ja ajatuksia niin rakennusprosessista kuin oikean valaan ominaisuuksistakin. Pajassa vallitsi iloinen, innostunut ja keskittynyt tunnelma.

Sadustuspajaan onnistuimme järjestämään lapsille rauhallisen tilan sekä aikuisen kiireettömän läsnäolon. Useimmille lapsista sadutus oli aivan uusi menetelmä. Osa lapsista tarvitsi rohkaisua ja apua sadun aloittamisessa, mutta alkuun päästyään kaikki vaikuttivat nauttivat sadun kertomisesta. Sadutukseen osallistuneet lapset näyttivät ylpeiltä ja innostuneilta omista tuotoksistaan. Tavoitteenamme oli myös harjaannuttaa lapsia kuuntelemaan ja kunnioittamaan toisten ideoita ja jatkaa satua omilla ajatuksillaan. Alussa toisen kuunteleminen ja oman vuoron odottaminen oli joillekin lapsille haastavaa, mutta harjoiteltu-

amme tämä onnistui kaikilta. Kuten Karlssonkin (2007) mainitsi, sadutusta olisi hyvä järjestää useamman kerran, jolloin lapset tottuisivat siihen. Meidän toteuttamamme kerta antoi lapsille kokemusta sadutuksesta, mutta suurimman hyödyn saavuttamiseksi sen tulisi olla säännöllistä. Totesimme sadutusnallet hyviksi vuoronosoittajiksi. Nalle oli selkeä ja konkreettinen väline, joka auttoi lapsia ymmärtämään vuoron vaihtumisen. Sen avulla lapset myös käsittivät, että se, jolla on nalle saa jatkaa satua ja muiden tulee kuunnella.

Valaan vatsa -pisteen tavoitteina oli synnyttää elämyksiä, herättää ajatuksia sekä ruokkia lasten mielikuvitusta. Piste perustui täysin lasten omaan toiveeseen. Lasten antaman palautteen mukaan vatsan sisällä oli jännittävää ja jopa hieman pelottavaa. He olivat kuitenkin hyvin innoissaan siitä ja osasivat antaa täysin mielikuvituksen valtaan. Lapsille heräsi myös joitakin ajatuksia valaan elämästä, esimerkiksi siitä, onko sillä hampaat ja mitä se syö.

6 OSALLISTAVAN PAJATOIMINNAN PERIAATTEITA

Teoriatietojen ja pitämiemme pajatoimintapäivien kokemuksen pohjalta olemme tulleet siihen tulokseen, että pajatoiminnalla on mahdollista lisätä lasten osallisuutta. Tämän toteutuminen kuitenkin edellyttää toiminnan järjestämistä tietyt asiat huomioiden. Tähän lukuun olemme koonneet omien havaintojen ja kirjallisuuden perusteella tietoa, miten kuka tahansa voi järjestää pajatoimintaa siten, että se osallistaisi lapsia mahdollisimman paljon. Myös Perukangas (2010, 18) on omassa selvityksessään työpajatoiminnan osallistavuudesta todennut pajojen lisäävän osallisuutta.

Osallisuuden lisääminen lähtee jo tämän käsitteen ymmärtämisestä ja sisäistämisestä. Kuten Stenvallin ja Seppälän (2008) tutkimuksesta kävi ilmi, niin työntekijöillä on hyvin erilaiset ja vaihtelevat käsitykset osallisuudesta. Myös osallisuuteen suhtautuminen ja asennoituminen vaihtelevat, mikä vaikuttaa sen määrittelyyn. Suhtautumista voidaan muuttaa päiväkodin yhteisen määrittelyn ja konkreettisten työmenetelmien avulla. (Stenvall & Seppälä 2008.) Huomasimme olevan tärkeää, että henkilöstöllä olisi yhteinen käsitys ja ymmärrys osallisuudesta. Tämän takia työyhteisön tulisi ensin luoda yhteinen määritelmä osallisuudelle, jotta henkilöstö voi työskennellä määrätietoisesti kohti yhteistä tavoitetta. Kehittämällä uusia työmenetelmiä ja toimintatapoja voidaan osallisuus liittää tiiviisti päivähoitoon (Stenvall & Seppälä 2008, 39). Pajatoiminta on yksi konkreettinen menetelmä suhtautumisen muuttamisen avuksi. Lisäksi on tärkeää, että koko työyhteisö on motivoitunut sekä haluaa olla mukana toiminnan kehittämisessä ja on valmis muutokseen.

Havaitsimme tärkeäksi sen, että päiväkodin oma henkilöstö järjestäisi itse pajatoiminnan, jotta osallisuus toteutuisi parhaiten. Näin pajatoiminta jäisi varmemmin pysyväksi toimintamuodoksi päiväkotiin. Lasten saattaa myös olla helpompi kertoa ajatuksistaan tutuille ihmisille. Lasten osallisuuden perustana on lapsen ja aikuisen välinen toimiva vuorovaikutus. Aikuisilta vaaditaan herkkyyttä kuulla lasten ideoita ja halua tarttua niihin. Lasten ajatellaan olevan osallisia toiminnassa sitä enemmän, mitä enemmän he voivat vaikuttaa toimintaa koskeviin

päätöksiin (Oranen 2008, 9). Tähän ei kuitenkaan riitä vain lasten mielipiteiden selvittäminen (Lapsiasiavaltuutettu 2011). Aikuisten on myös oltava valmiita viemään lasten ideoita eteenpäin.

Kuten Reggio Emiliassa on todettu, niin työn kehittämiseksi ja toiminnan näkyväksi tekemiseksi olisi hyvä dokumentoida kaikkia vaiheita (Heinimaa 2011, 280). Toimintaa voidaan dokumentoida esimerkiksi valokuvaamalla, videoimalla, saduttamalla ja kirjaamalla havaintoja. Pajatoiminnan lopuksi voidaan suunnitella ja järjestää yhdessä lasten kanssa esimerkiksi näyttely vanhemmille. Karppisen (2009, 57) mukaan dokumentointi ja tuotosten näytteille asettaminen on kannustavaa ja tärkeää lapsen omanarvontunnon.

Aiemmin osallisuutta määrittellessämme olemme maininneet, että yksilön kokemus yhteisöön kuulumisesta sekä siihen vaikuttamisesta ovat osallisuuden kannalta hyvin merkittäviä tekijöitä. Lapsille osallisuus merkitsee tulemistä vähitellen mukaan aikuisten maailmaan ja sen asettamiin vaatimuksiin. Osallisuus alkaa lasten omasta vertaiskulttuurista, jossa lasten mielipiteet ja ideat huomioidaan tasavertaisena aikuisten ajatusten kanssa. (Stenvall & Seppälä 2008, 5.)

Olemme havainneet, että työntekijät yleensä suunnittelevat toiminnan valmiiksi etukäteen omien ideoidensa pohjalta ottamatta tarpeeksi huomioon lasten kiinnostuksen aiheita. Aikuiset voivat suunnitella järjestävänsä pajatoimintapäivät, mutta toiminnan aiheen tai teeman on lähdettävä lasten mielenkiinnon kohteista tai ihmetyksen aiheista, jotta toiminta osallistaisi lapsia mahdollisimman paljon. Lapset tulee ottaa mukaan toiminnan suunnitteluun jo heti alusta kyselemällä heidän toiveitaan ja mielipiteitään. Toiminnan tulee myös rakentua näiden ajatusten pohjalle. Lasten ideoita tulee kuunnella, mutta kaikkia lasten toiveita ei kuitenkaan tarvitse tai ole tarkoituksenmukaista toteuttaa, tarvittaessa lapsille on myös keksittävä toimintaa ja tekemistä (Stenvall & Seppälä 2008, 6 ja Ikonen & Virtanen 2007, 167).

Suunnitellessamme pajatoimintapäiviä kyselimme lasten toiveita ja ideoita toiminnan sisällöstä ja niiden pohjalta lähdimme rakentamaan pajoja. Lapsilta tuli hyvinkin erilaisia toiveita, joista osaa ei ollut edes mahdollista toteuttaa. Valit-

simme pajojen sisällön sen mukaan, mitä toiveita tuli eniten. Valinnan olisi kenties voinut tehdä lapsia vieläkin osallistavammin, esimerkiksi järjestämällä lasten kokouksia, joissa lapset voivat yhdessä pohtia ja äänestää, mitä haluaisivat tehdä. Tämä voisi olla hyvä keino pyrkiä tarjoamaan lapsille mahdollisuus itenäisiin päätöksiin, mikä kuuluu osana Thomasin määritelmään osallisuudesta (teoksessa Hotari ym. 2009).

Mielipiteiden selvittämisen jälkeen lapset ja aikuiset lähtevät yhdessä suunnittelemaan ja järjestämään toimintaa. Kuten Thomaskin (teoksessa Hotari ym. 2009) toteaa, lasten tulee olla koko ajan mukana prosessissa ja tietoisia sen kulusta, jotta heillä olisi mahdollisuus vaikuttaa siihen. Tällöin heillä on myös tilaisuuksia tehdä päätöksiä yhdessä aikuisten kanssa. Suunnitteluun ja valmisteluun tulee varata riittävästi aikaa. Suunnitelmiin käytettävä aika saattaa helposti venähtää ja suunnitelmat olla liian suureellisia tai pikkutarkkoja. Tämän vuoksi aikuisten on osattava asettaa toiminnalle rajat aikataulussa pysymiseksi. Mahdolliset muutokset suunnitelmiin ovat luonnollisia ja niitä tulee salliä. Ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista tehdä suunnitelmiin jatkuvia muutoksia. Koska lasten on tärkeä oppia pitkäjänteiseen työskentelyyn, aikuisten tulisi pyrkiä sitouttamaan lapsia jo tehtyihin päätöksiin.

Lasten tulisi osallistua halunsa mukaan mahdollisimman paljon myös pajojen käytännön järjestelyihin oman taito- ja kehitystasonsa mukaisesti. Aikuisten tulee huomioida tässä lasten turvallisuus. Joissain pajoissa saatetaan tarvita erilaista etukäteen valmisteltua rekvisiittaa, joiden tekoon lapset voivat osallistua. Pajatoimintapäivistä ja niiden ohjelmasta tulee tiedottaa myös vanhemmille hyvissä ajoin.

Pajoja ja aikataulutusta suunnitellessa on otettava huomioon, että lapsilla tulee olla tarpeeksi aikaa työskennellä pajoissa pitkäjänteisesti ja oman mielenkiinnon mukaan. Ajan varaaminen on tärkeää myös sen tähden, jotta lapsilla on riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia ilmaista itseään, minkä Thomaskin (teoksessa Hotari ym. 2009) kokee merkittäväksi osallisuuden kannalta. Toiminnan ei tulisi olla liian strukturoitua, vaan tarvittaessa joustetaan alkuperäisistä suunnitelmista. Halutessaan lasten on voitava tulla myös toisen kerran samaan pajaan. Ha-

vaintojemme mukaan yhdelle päivälle ei kannata varata liian montaa pajaa. Pajatoiminnalle olisi hyvä varata pajojen sisällöstä riippuen vähintään yksi kokonainen päivä, mutta mieluummin useampi. Kiire ja tiukka aikataulutus eivät tue lasten osallisuutta.

Eri päivinä pajojen sisällöt voivat vaihdella, mutta lasten pitkäjänteistä työskentelyä tukisi, jos jonkin pajan työn valmistuminen vaatii työskentelyä useampana päivänä. Tällainen paja voisi olla esimerkiksi suuren taideteoksen maalaaminen seinälle. Pitkäjänteisyyden tukemiseksi jokin paja voisi toimia useampana päivänä prosessinomaisesti, jolloin pajassa on erilaisia vaiheita valmiin työn saavuttamiseksi, esimerkiksi liisteröintityö, jonka pitää kuivua ennen maalaamista.

Pajojen tulisi olla helposti muokattavissa lasten taito- ja kehitystason mukaan. Osallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikki lapset tekisivät täysin samoja asioita vaan jokainen osallistuu oman kykynsä ja taitonsa mukaan. Jokin paja tai osa pajan toiminnasta voi olla tarkoitettu pelkästään tietyt taidot jo omaaville lapsille. Tämä antaa lapselle tilaisuuden ilmaista itseään kaiken luovuutensa ja taitonsa käyttäen. Pajojen sisällön voisi suunnitella siten, että lapsilla on mahdollisuus valita useista vaihtoehtoisista tekemisistä mieleisensä, esimerkiksi kahdesta eri askartelutehtävästä. Thomasin (teoksessa Hotari 2009, 121) mukaan lapsille tulee tarjota mahdollisuuksia valintoihin osallisuuden toteutumiseksi. Toiminnan ohjeistus ei saisi olla liian rajoittavaa, jotta lapset saavat käyttää vapaasti mielikuvitustaan ja luovuuttaan.

Koko talon yhteisten pajatoimintapäivien yhtenä tarkoituksena voi olla toimia yhdessä yli ryhmärajojen. Tämä siksi, että osallisuus rakentuu vastavuoroisessa toiminnassa (Lapsiasiavaltuutettu 2011). Stenvallin ja Seppälän (2008, 38) tutkimuksessa tuli ilmi, että osallisuuteen kuuluva yhteisöllisyys jää usein puuttumaan. Työskentely, jossa kaikki toimivat kaikkien kanssa, luo hyvät edellytykset yhteisöllisyyden kokemiselle ja vastavuoroiselle toiminnalle. Tässä mahdollistuu myös se, että lapset auttavat toinen toisiaan ja isommat lapset voivat neuvoa ja olla esimerkkinä pienemmille. Näin toteutuisi se, että lapsi saa apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen. Myös Vilppo (1999, 59-60) on todennut, että ryhmätoiminnassa ryhmän olisi hyvä olla heterogeeninen. Lasten keskinäinen keskustele-

lu on usein antoisampaa kuin aikuisen ja lapsen välinen. Oppimistuloksia ajattel-
len lasten toisilleen antama opetus voi olla paljon kehittävämpää kuin aikuisten
antama tieto.

Jokaiselle pajalle tulisi varata oma erillinen tila tai huone, jossa on riittävästi tilaa
toimia. Näin lapsilla on mahdollisuus rauhalliseen ja keskittyneeseen työskente-
lyyn. Ennen pajan alkamista tulee sinne varata kaikki tarvittava materiaali val-
miiksi ja valmistella tila työskentelyä varten. Kaikkien tilojen tulee olla lähekkäin
toisiaan ja helposti löydettävissä, jotta lapset pystyisivät siirtymään itsenäisesti
pajoista toiseen. Pienimmät lapset tarvitsevat kuitenkin aikuisen apua siirtymäti-
lanteissa.

Pajatoimintapäivän järjestämiseen tarvitaan riittävästi henkilökuntaa. Aikuisia
tarvitaan pajoihin ohjeistamaan ja auttamaan, olemaan lasten kanssa, jotka ei-
vät ole pajoissa, sekä yleiseen toiminnan ohjaamiseen. Kaikissa pajoissa tulee
olla vähintään kaksi aikuista, mieluummin useampi, riippuen kuitenkin pajan
toiminnasta, lasten lukumäärästä ja iästä. Osa lapsista saattaa tarvita paljonkin
apua työskentelyssä. Materiaali saattaa loppua kesken tai tapahtua jotain muu-
ta odottamatonta, jolloin tarvitaan lisäresursseja. Aikuisen tehtävänä pajassa on
toimia ohjaajan roolissa sekä kannustaa lapsia omatoimisuuteen ja itsensä il-
maisemiseen. Karppisen (2009, 56) mukaan on tärkeää antaa positiivista palau-
tetta lapsille. Kuten Tanskanen ja Danielsbackakin (2007, 530) ovat huomannut
kannustava asenne ja joustavuus ovat merkittäviä asioita sekä tukevat ja
kohottavat lasten omanarvontuntoa.

Aikuisen tulee olla lasten saatavilla, jotta lapset saavat tarvittaessa vastauksia
kysymyksiinsä sekä apua ja tukea toimintaansa. Jotkut lapset myös saattavat
tarvita apua ideoinnissa ja työskentelyn alkuun pääsemisessä, jolloin aikuinen
voi auttaa esimerkiksi johdattelemalla aiheeseen. Thomasin (teoksessa Hotari
2009, 121) mukaan lapsilla tulee olla mahdollisuus saada tietoa sekä apua ja
tukea itsensä ilmaisemiseen.

Varsinaisena pajatoimintapäivänä lapset ja aikuiset tulee koota yhteen tilaan,
jossa käydään tarkasti läpi päivän ohjelma, tilat sekä pajojen sisällöt. Sen jäl-

keen lapset saavat jakautua haluamiinsa pajoihin. Kaikki lapset eivät välttämättä mahdu yhtä aikaa pajoihin, joten niiden vapautumista odottaessa osalla voi olla esimerkiksi vapaata leikkiä. Tässä lapsilla on myös hyvä mahdollisuus harjoitella oman vuoron odottamista.

Myös osallistumattomuus eli yhteisestä toiminnasta poisjääminen voi olla vahvaa vaikuttamista (Lapsiasiavaltuutettu 2011). Osallistumisen valinnan vapaus kuuluu olennaisena osana osallisuuteen (Hotari ym. 2009, 121). Kaikki lapset eivät kenties halua eikä heidän tarvitsekaan osallistua pajoihin. Sisältä heille on hyvä varata oma yhteinen tila, jossa he voivat leikkiä vapaasti. Näiden lasten kanssa voidaan myös ulkoilla pajatoiminnan aikana. Myös niillä lapsilla, jotka osallistuvat pajoihin tulisi olla välillä mahdollisuus ulkoiluun ja vapaaseen leikkiin. Täytyy varata riittävästi aikuisia olemaan myös niiden lasten kanssa, jotka eivät ole pajoissa. Aikuisten määrä eri toiminnoissa voi vaihdella päivän aikana tarpeen mukaan.

Pajatoiminta yksinään ei kuitenkaan lisää lasten osallisuutta ellei sitä tietoisesti liitetä siihen. Pajatoiminta on vain yksi keino lisätä lasten osallisuutta. Pajatoiminnan tulee olla säännöllistä siten, että se ei rajoitu vain yhteen kertaan. Toiminnan tulisi jäädä elämään osaksi päiväkodin käytäntöjä ja osallisuuden koskea kaikkea toimintaa. Lapset oppivat osallisuuteen vasta saatuaan siitä kokemuksia ja tähän pajatoiminta on erinomainen menetelmä.

Seuraavaan listaan olemme koonneet mielestämme tärkeimmät tekijät, joiden avulla lasten osallisuutta voidaan lisätä mahdollisimman paljon.

- Aikuisilla on oltava yhtenäinen käsitys osallisuudesta.
- Pajatoiminta lähtee lasten omista ideoista ja mielenkiinnon kohteista.
- Lapsille annetaan tietoa prosessista ja heidän vaikuttamisen mahdollisuuksistaan siinä.
- Lapset ovat mukana vaikuttamassa prosessin kaikissa vaiheissa.
- Lasten mielipiteitä ja toiveita kysytään ja toteutetaan mahdollisuuksien mukaan.

- Lapsilla on vapaus valita, mihin pajoihin osallistuvat ja kuinka kauan niissä ovat.
- Lapsilla on oikeus olla myös osallistumatta pajoihin.
- Pajat suunnitellaan siten, että ne ovat helposti muokattavissa lasten kehitys- ja taitotason mukaisesti ja lapsilla on valinnanvaraa tekemisissään.
- Päivän kulku ja toiminta pajoissa eivät voi olla liian strukturoituja, jotta joustavuus mahdollistuu.
- Riittävä määrä aikuisia pajoihin, jotta lapsilla on mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen.

7 POHDINTA

7.1 Luotettavuus ja eettisyys

Kehittämishankkeen alussa allekirjoitimme päiväkotikiin kanssa yhteisö-sopimuksen, jonka myötä sitouduimme opinnäytetyön toteuttamiseen. Yhteisötyöpäiväkotimme on ollut koko ajan tietoinen kehittämishankkeemme vaiheista. Olemme pitäneet yhteyttä sähköpostin välityksellä sekä käyneet päiväkodissa tapaamassa henkilöstöä. Olemme kyselleet heidän mielipiteitään ja toiveitaan pajatoimintapäivien suunnitteluun ja toteutukseen liittyen sekä pyrkineet toteutamaan ne mahdollisuuksien mukaan. Opinnäytetyötä kirjoittaessamme olemme huomioineet niin aikuisten kuin lastenkin yksityisyyden suojan ja palautekeskustelusta saamamme palaute kirjattiin anonyyminä. Emme ole työssämme maininneet kenenkään nimiä eikä kuvauksista selviä henkilöllisyyksiä.

Luotettavuutta lisää tarkka selostus tutkimuksen toteuttamisesta. Esimerkiksi havainnointitutkimuksessa on olennaista kertoa niistä paikoista ja olosuhteista, joissa aineisto kerättiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 227.) Opinnäytetyössämme olemme pyrkineet kuvaamaan opinnäytetyöprosessia ja pajatoimintapäivien kulkua vaiheittain mahdollisimman tarkasti. Olemme kuvailleet myös ympäristöä ja tilanteita. Pajatoimintapäiviemme suunnitelma hyväksyttiin sekä päiväkodissa että koulumme taholta ennen toteutusta.

Lasten vanhempia informoitiin pajatoimintapäivistä niin päiväkodissa kuin kotiin annettulla kirjeelläkin. Myös päiväkodin seinillä oli esite pajatoiminnasta. Havainnointiin ja dokumentointiin liittyvään lasten valokuvaukseen päiväkodilla oli jo valmiiksi vanhemmilta saatu kuvauslupa. Valokuvauksella myös teimme toimintaamme näkyväksi.

Luotettavaa lähdekirjallisuutta löytyi hyvin. Emme löytäneet paljoa tietoa opinnäytetyössämme käyttämästämme pajatoiminnan muodosta ja sen järjestämisestä. Löytämämme tieto oli kuitenkin hyvin sovellettavissa myös varhaiskasvatukseen. Tästä huolimatta pajatoimintojemme suunnittelu ja sisältö perustui luo-

tettaviin ja monipuolisiin lähteisiin. Osa käyttämistämme lähteistä on hyvin tuoretta tutkimustietoa.

Pajatoimintapäiviemme suunnitelmien toteuttaminen käytännössä lisää työmme luotettavuutta. Käytännön toteutuksen kautta selvisi, olivatko suunnitteluvaiheessa tekemämme valinnat oikeita ja toimivia tavoitteiden kannalta. Päivien järjestäminen antoi ensiarvoista tietoa kehittämistarpeista sekä siitä, mitä olisimme voineet tehdä toisin. Päivistä saadun palautteen luotettavuutta saattaa heikentää se, että henkilöstö antoi palautteen kasvotusten sen sijaan, että se olisi annettu anonymisti kyselylomakkeen kautta. Toisaalta näin ei jäänyt niin suurta mahdollisuutta tulkita palautetta väärin ja vastauksia oli mahdollista tarkentaa tarvittaessa. Pienimmiltä lapsilta palautteen kerääminen on hyvin haasteellista. Havainnoinnin luotettavuutta lisäsi se, että käytimme dokumentoinnissa eri välineitä.

7.2 Pohdintaa opinnäytetyöprosessista ja omasta ammatillisuudesta

Sosionomi (AMK) -tutkinnon kompetensseihin kuuluu sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä johtamisosaaminen (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010.) Opinnäytetyöprosessimme aikana koemme kehittyneemme erityisesti sosiaalialan eettisessä osaamisessa sekä tutkimuksellisessa kehittämisosaamisessa. Olemme sisäistäneen entistä paremmin tutkivan, kehittävän ja reflektiivisen työotteen. Prosessi on myös opettanut meitä suunnittelemaan, toteuttamaan, arvioimaan ja raportoimaan sosiaalialan kehittämishankkeesta.

Opinnäytetyöprosessi on ollut tärkeä osa ammatillista kasvuamme. Tulevina sosionomeina olemme saaneet koko prosessista hyödyllistä kokemusta ja uusia taitoja toimia sosiaali- ja kasvatusalalla ajatellen tulevaisuuttamme. Nykyään toimintaa sosiaalialalla kehitetään usein erilaisten hankkeiden ja projektien muodossa. Olemme saaneet arvokasta kokemusta siitä, millaista on olla mukana kehittämishankkeessa. Tämä oli meille molemmille ensimmäinen kerta tä-

mänkaltaisessa projektissa, mutta kokemus herätti kiinnostuksemme toimimaan jatkossakin kehittämishankkeiden parissa. Huomasimme lähdeaineistoon perehtyessämme, että vastaavanlaisesta pajatoiminnan muodosta ei löytynyt aineistoa. Tuli ilmi, että pajatoiminta liitetään enemmän nuoriin kuin varhaiskasvatuskäisiin. Opinnäytetyömme pajatoiminta tuntuu erottuvan muusta varhaiskasvatuksessa järjestettävästä pajatoiminnasta siinä, että sen päällimmäisenä tavoitteena on lisätä lasten osallisuutta. Tästä ilmenee työmme tarpeellisuus varhaiskasvatuksen kentällä.

Prosessi kehitti myös valmiuksiamme työskennellä lastentarhaopettajan ammatissa. Käytännön taitomme suunnitella, järjestää ja arvioida toimintaa suurelle ryhmälle on kehittynyt. Myös pedagoginen ammattitaitomme kehittyi. Perehdyimme suurella kiinnostuksella hyvin monipuolisesti varhaiskasvatukseen liittyvään kirjallisuuteen ja aineistoon. Tämän opinnäytetyöprosessin myötä olemme sisäistäneet muun muassa lasten osallisuuden käsitteen sekä mahdollisuudet soveltaa sitä käytäntöön. Kehityimme etsimään ja löytämään aiheemme kannalta olennaisia lähteitä sekä lukemaan ja arvioimaan aineistoa kriittisesti.

Oli erittäin motivoivaa saada tehdä opinnäytetyö meitä kiinnostavasta aiheesta. Olimme pohtineet pitkään aiheemme valintaa ja löytäessämme aiheen koulun opinnäytetyöpankista, tiesimme haluavamme perehtyä siihen tarkemmin. Keskinäinen yhteistyömme sujui luontevasti ja ongelmitta. Työmäärä jakautui myös tasapuolisesti. Prosessin aikana työskentelimme sekä itsenäisesti että yhdessä. Tapasimme säännöllisesti opinnäytetyön merkeissä. Tämänkaltainen työskentely sopi meille parhaiten, sillä näin saimme hieman vapautta kirjoittamisajankohtiin. Tuotimme tekstiä hieman hitaammin yhdessä kirjoittaessamme, koska vaihdoimme paljon ajatuksia ja jäimme usein pohtimaan kirjoitusasua. Koko tekstin kirjoittaminen alusta loppuun yhdessä olisi vienyt aikaa liian paljon eikä se olisi ollut tarkoituksenmukaista. Luimme ja korjasimme tuotettua tekstiä yhdessä. Yhteistyö työelämätahon että opinnäytetyöparin kanssa ovat kasvattaneet meitä ammatillisesti. Tulevina sosiaalian alan ammattilaisina tiimityötaidot ja yhteydenpito erilaisiin yhteistyötahoihin ovat välttämättömiä ja erittäin tärkeitä taitoja. Opinnäytetyöprosessin aikana olemme päässeet kehittämään näitä taitoja.

Opimme, kuinka merkittävää on toimiva kommunikaatio eri osapuolten välillä. Kommunikointimme päiväkodin kanssa ei aina toiminut odotetusti, koska luotimme ehkä liikaakin sähköpostin välityksellä tapahtuneeseen viestintään. Huomasimme, että toisinaan on tärkeää varmistaa sovitut asiat ja yhteinen ymmärrys kasvotusten. Jatkossa varmasti kiinnitämme tähän enemmän huomiota ja osaamme välttää turhat väärinkäsitykset.

LÄHTEET

- Aarnos, Eila 2007. Kouluun lapsia tutkimaan: havainnointi, haastattelu ja dokumentointi. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus. 144–157.
- Autio, Tuire 1995. Liiku ja leiki. motorisia perusharjoitteita lapsille. Lahti: VK-Kustannus.
- Fredrikson, Maija 2009. Alle kolmevuotiaan musiikilliset kontekstit. Teoksessa Jukka Louhivuori, Pirkko Paananen & Lauri Väkevä (toim.) Musiikkikasvatus. Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen. Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura FISME. 131–137.
- Harjuoja, Jussi & Harjuoja, Marika 2000. 2–4-vuotiaiden ulkoilu vanhempien arvioimana. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hart, Roger A. 1992. Children's participation –from tokenism to citizenship. Innocenti Essays 4. UNICEF International Child Development Centre.
- Heinimaa, Elissa 2011. Reggio Emilian kunnalliset päiväkodit – pedagoginen suunnannäyttäjä maailmalla. Teoksessa Jarno Paalasmaa (toim.) Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja. Jyväskylä: PS-kustannus, 277–282.
- Herlin, Tiina 2011. Lapsi ja oppiminen –freinetpedagogiikkaa hahmottamassa. Teoksessa Jarno Palasmaa (toim.) Lapsesta käsin. Kasvatuksen ja opetuksen vaihtoehtoja. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara Paula 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- Hotari, Kaisa-Elina; Oranen, Mikko & Pösö, Tarja 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Marjatta Bardy (toim.) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 117–132.
- Iivonen, Susanna 2008. Early Steps –liikuntaohjelman yhteydet 4–5-vuotiaiden päiväkotilasten motoristen perustaitojen kehitykseen. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto

- Ikonen, Oiva & Virtanen, Pirkko 2007. Erilainen oppija yhteiseen kouluun: kokemuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisestä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Juuri, Sirpa 2007. Päiväkodin toimintakulttuuri - pienryhmätoiminta ja lasten osallisuus. Helsinki: Pro gradu -tutkielma.
- Järvinen, Mervi; Laine, Anne & Hellman-Suominen, Kirsi 2009. Varhaiskasvatusta ammattitaidolla. Helsinki: Kirjapaja.
- Kalliala, Marjatta 2009. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa? Helsinki: Yliopistopaino.
- Karlsson, Liisa 2007. Sadutus pähkinän kuoressa. Lapset kertovat. Viitattu 18.10.2011.
<http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/sadutusohje.htm>
- Karppinen, Seija 2009. Kädentaidot ja käsityökasvatus. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino. 56–65.
- Kasvun ja oppimisen polkuja. Kokemuksia esi- ja alkuopetuksen yhteistoiminnasta. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos. 59–68.
- Kiili, Johanna 2006. Lasten osallistumisen voimavarat. Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kinos, Jarmo 2002. Kohti lapsilähtöisen varhaiskasvatuksen teoriaa. Kasvatus 33 (2), 119-131.

- Koivula, Merja 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lapsen oikeuksien sopimus 60/1991, 12.artikla.
- Lapsiasiavaltuutettu 2011. Lasten osallisuus ei ole pelkkää mielipiteitten selvittämistä. Tiedote 9/2009. Viitattu 9.3.2011.
<http://www.lapsiasia.fi/nyt/tiedotteet/tiedote/view/1398514>
- Lehtinen, Anja-Riitta 2000. Lasten kesken. Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Nummenmaa, Anna Raija 2001. Tulkinnallinen lähestymistapa varhaiskasvatuksen tutkimuksessa ja teorianmuodostuksessa. Teoksessa Kirsti Karila; Jarmo Kinos & Jorma Virtanen (toim.) Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauuksia. Helsinki: PS-kustannus, 25–39.
- Numminen, Pirkko 1997. Kuperkeikka: varhaiskasvatuksen liikunnan didaktiikkaan. Helsinki: Lasten Keskus
- Nyland, Berenice 2009. The Guiding Principles of Participation: Infant, Toddler Groups and the United Nations Convention on the Rights of the Child, Teoksessa Donna Berthelsen, Jo Brownlee ja Eva Johansson (toim.) Participatory learning in the early years: research and pedagogy. USA: Routledge, 26–43.
- Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotienliitto
- Perukangas, Michael 2010. Työpajatoiminta, nuoret ja osallisuus. Onnistuvat opit – monialaisen yhteistyön juurruttamismalli nuorten tukemiseksi. Sosiaalikehitys. Viitattu 27.10.2011.
http://www.sosiaalikehitys.com/uploads/Tyopajatoiminta_nuoret_ja_osallisuus_Michael_Perukangas_2010.pdf
- Päivähoitoyksikkö Liinakko-Loimen varhaiskasvatussuunnitelma 2008. Viitattu 2.2.2011.
http://www.hel.fi/hki/sosv/fi/P_iv_hoito/P_iv_kodit/P_iv_koti+Liinakko/pk_liinakko_toiminta
- Riihelä, Monika 2004. Saduttamalla jakamiseen. Teoksessa Liisa Piironen. Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 188–199.

- Ruokonen, Inkeri & Rusanen, Sinikka 2009. Esteettinen kasvattaja kulttuurisena kasvattajana. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.) Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Iloa, ihmettelyä ja tekemistä. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino, 10–15.
- Ruokonen, Inkeri 2006. Taide lapsen elämän ilmauksena. Teoksessa Tuula Tarkkonen & Pirkko Sassi (toim.) Lapsi ja taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki: Cultura, 11–19.
- Ruokonen, Inkeri 2009. Musiikillista oppimisympäristöä luomaan. Teoksessa Inkeri Ruokonen, Sinikka Rusanen & Anna-Leena Välimäki (toim.). Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 22-29.
- Sassi, Pirkko & Tarkkonen, Tuula 2006. Johdanto. Teoksessa Tuula Tarkkonen & Pirkko Sassi (toim.) Lapsi ja taide. Puheenvuoroja taidekasvatuksesta. Helsinki: Cultura, 11–19.
- Socca 2010 a. Tietoa VKK-Metrosta. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 20.3.2011.
http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/tietoa_vkk-metrosta
- Socca 2010 b. Kehittämisen periaatteet. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 20.3.2011.
http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/tietoa_vkk-metrosta/kehittamisen_periaatteet
- Socca 2010 c. Lapsen ja vanhempien osallisuus. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Viitattu 20.3.2011.
http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/lapsen_ja_vanhempien_osallisuus
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 2010. Esitys sosionomi (AMK) – tutkinnon kompetensseista. Viitattu 26.10.2011.
http://www.diak.fi/files/diak/Harjoittelu/Sosionomi_AMK_Kompetenssit_15042010.pdf
- Stenvall, Elina & Seppälä, Ulla-Maija 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca-tutkimus Heikki Waris instituutti. Viitattu 09.03.2011.

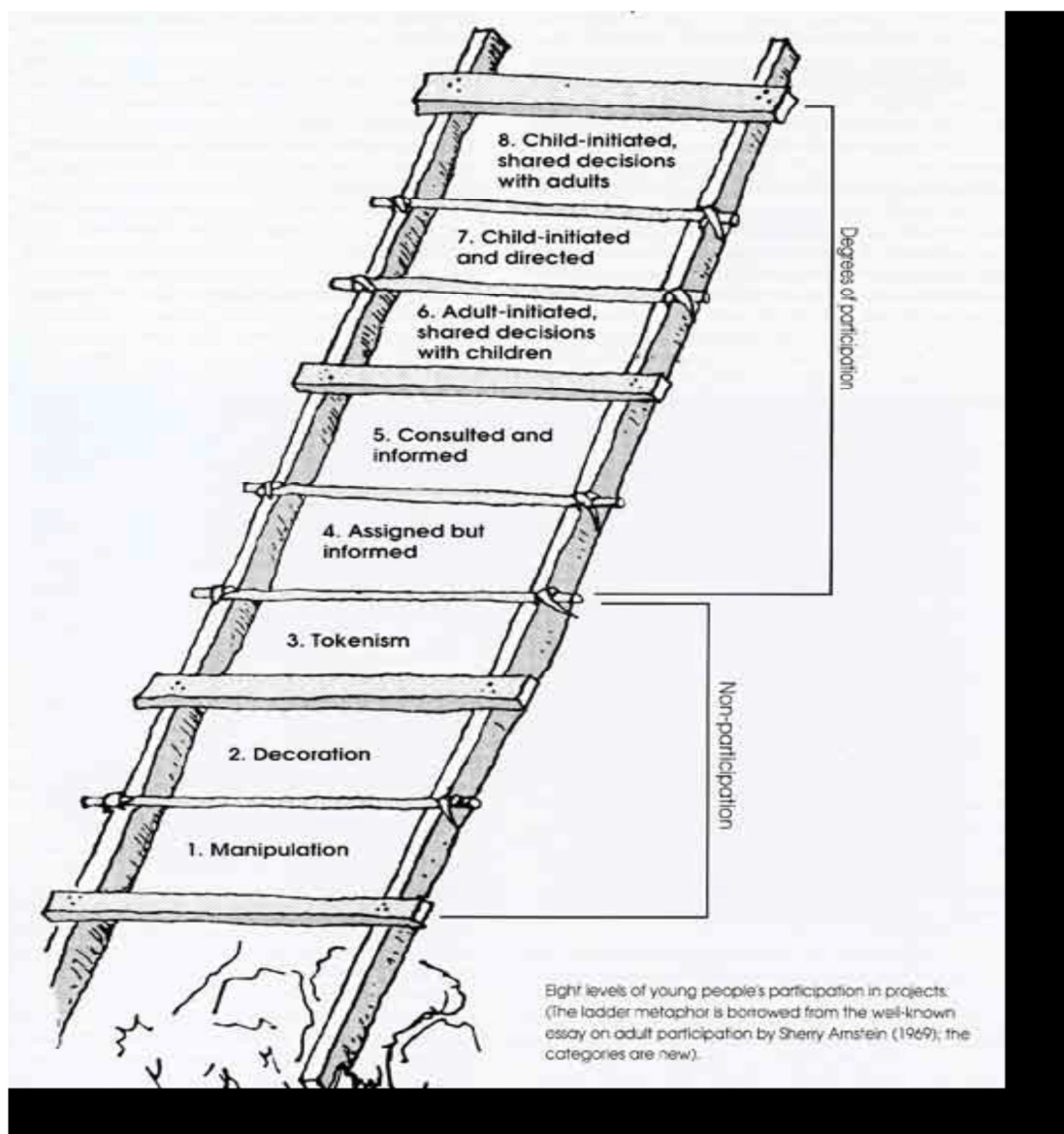
http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf

- Suortti, Pirja & Taimiaho, Miina 2009. Lasten kokemuksia osallisuudesta päiväkodissa. Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Tanskanen, Antti & Danielsbacka, Mirkka 2007. Paja pahan pohjimmaisille. Huono-osaisimmille suunnatusta työpajatoiminnasta. Yhteiskuntapolitiikka 72 (5), 522–531.
- Tuovila, Anu 2004. Polkuja lasten musiikkileikkeihin. Teoksessa Liisa Piironen (toim.) Leikin pikkujättiläinen. Helsinki: WSOY, 100–111.
- Törrönen, Maritta 1999. Lapsi ja osallistuva havainnoiminen. Teoksessa Isto Ruoppila, Hujala, Eeva, Kirsti Karila, Jarmo Kinos, Pirkko Niiranen & Mikko Ojala (toim.) Varhaiskasvatuksen tutkimusmenetelmiä. Jyväskylä: Atena, 218–233.
- Uusikylä, Kari 2002. Voiko luovuutta opettaa? Teoksessa Pertti Kansalainen & Kari Uusikylä (toim.) Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Opetuksen tutkimuksen uusia suuntia. Jyväskylä: PS-Kustannus. 42–55.
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus, oppaita 56. Helsinki: Gummerus Kirjapaino. Viitattu 2.2.2011.
<http://varttua.stakes.fi/NR/rdonlyres/DD04983E-D154-4FE4-90A1-E2690175BE26/0/vasu.pdf>
- Vartiainen, Pirjo 2005. Lasten kuuleminen, osallistuminen ja vaikuttaminen esiopetuksessa. Jyväskylä: Pro gradu -tutkielma. Viitattu 09.03.2011.
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18197/URN_NBN_fi_jyu-2005177.pdf?sequence=1
- Vehviläinen, Jukka 2007. Pajatoiminta ohjauksen ja oppimisen tehokeinona. Aikuiskasvatus 27 (1), 62–65.
- Venninen, Tuulikki & Leinonen, Jonna & Ojala, Mikko 2010. Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi -lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Socca-tutkimus. Viitattu 09.03.2011.
http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paaikaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf
- Vilka, Hanna 2007. Tutki ja havainnoi. Helsinki: Tammi.

Vilppo, Leila 1999. Työpajatoimintaa päiväkodin ja koulun yhteistyönä. Teoksessa Marja Kankaanranta, Kati Mäkitalo ja Eila Tiihonen (toim.)

LIITTEET

Liite 1. Hartin tikapuumalli (Hart 1992, 8)

Liite 2 Vanhempien tiedote Liinakkoon

HEI VANHEMMAT!

PAJATOIMINTAPÄIVÄT

TIISTAINA JA KESKIVIKKONA

24.-25.5.2011

KLO 8.30 ALKAEN PÄIVÄKODIN TILOISSA,

LUVASSA MUSISOINTIA, ASKARTELUA JA LIIKKUMISTA
SEKÄ HAUSKAA YHDESSÄOLOA!!!

PAJATOIMINTAPÄIVÄN OVAT SUUNNITELLEET JA JÄRJESTÄNEET
DIAKONIA-AMMATTIKORKEAKOULUN SOSIONOMI-LTO-
OPISKELIJAT OPINNÄYTETYÖNÄÄN

HEI VANHEMMAT!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta. Järjestämme pajatoimintapäivät opinnäytetyönämme päiväkotii Liinakossa tiistaina ja keskiviikkona 24.–25.5.2011. Pajatoiminta alkaa klo: 8.30 ja kestää ruokailuun asti.

Toiminta on tarkoitettu kaikille lapsille ja siihen osallistuu myös päiväkodin henkilökunta. Pajoja on yhteensä neljä, joihin lapset saavat osallistua oman kiinnostuksensa ja halunsa mukaan. Tiistaina askartelupajassa liisteröidään ja muovaillaan taikataikinalla ja musiikkipajassa lauletaan ja soitetaan erilaisia soittimia. Keskiviikkona seikkailaan liikuntaradalla ja tehdään askartelut loppuun. 3–6 -vuotiaille on myös sadutusta iltapäivinä.

Toivomme, että lapsenne pääsisi paikalle jo puoli yhdeksän. Jos tämä ei ole mahdollista tai toinen päivästä jää väliin, se ei kuitenkaan estä osallistumista. Luvassa on hauskaa toimintaa ja iloista mieltä!

Ystävällisin terveisin,
Tuuli ja Veera

PAJATOIMINTAPÄIVIEN OHJELMA

Tiistaina on musiikkipaja ja askartelupaja. Keskiviikkona on liikuntapaja ja tehdään askartelut loppuun. Pajat alkavat noin klo: 8.30 ja kestävät ruokailuun asti. Musiikkipajassa on selkeä rakenne ja suunniteltu ohjelma, jonka ohjaaja vetää. Ohjaaja voi itse määritellä osioiden kestot lasten jaksamisen ja mielenkiinnon mukaan. Paja voi kerrallaan kestää korkeintaan puoli tuntia, jotta kaikki halukkaat pääsevät osallistumaan siihen. Yksi lapsi voi halutessaan osallistua pajaan useamman kerran. Askartelu- ja liikuntapaja ovat vapaamuotoisempia. Niihin lapset voivat tulla milloin vain ja olla siellä haluamansa ajan. Askartelupajassa lapset saavat joko liisteröidä paperista valaan, maalata valaan taustaa tai muovailla taikataikinaa. Liisteröinti tehdään tiistaina ja valaan kuivuttua keskiviikkona, se maalataan ja viimeistellään. Sadutuspajan pidimme itse molempina iltapäivinä ja siihen voivat osallistua halukkaat 3-6 –vuotiaat. Valmistelemme kaikki pajat etukäteen aamulla ja tuomme vielä jokaiseen pajaan omat ohjeet.

Meidän roolimme on havainnoida pajojen ja lasten toimintaa. Käytämme apunamme valokuvausta sekä kirjallista dokumentointia. Olemme koko ajan läsnä toiminnassa, joten voimme auttaa tarvittaessa ja vastailla kysymyksiin. Musiikkipajassa ajattelimme olevan 1 ohjaaja ja lapsia olisi tilanteesta riippuen korkeintaan 10. Askartelupajassa olisi 2-3 ohjaajaa ja liikuntapajassa 1-2 ohjaajaa. Askartelu- ja liikuntapajojen ohjaajat voivat itse katsoa, mikä on sopiva lapsimäärä pajaan kerrallaan. Jos lapsia on tulossa yhteen pajaan liian monta samaan aikaan, on vain sovittava aikarajasta ja vuoron odottamisesta. Osallisuuden teeman mukaisesti lapset saavat itse valita, mihin pajoihin osallistuvat ja milloin. Kaikkia lapsia olisi kuitenkin hyvä kannustaa ja rohkaista osallistumaan pajoihin.

MUSIIKKIPAJA

1. Musiikkiliikuntatuokio

- Olemme tehneet CD:n, jolla on erilaisia kappaleita. Lapset liikkuvat cd:n mukaan eri kappaleiden tahdissa, kun kappale vaihdetaan vaihtuu liikkumistapakin. Ohjaaja vaihtaa kappaleita ja ohjeistaa liikkumistavan, tarvittaessa antaa myös vinkkejä sopivasta tavasta. Osa CD:llä olevista kappaleista voi tuntua liian pitkiltä, jolloin voi siirtyä kesken seuraavaan.
- Erilaiset liikkumistavat ovat Pinokkio (esim. tikku-ukko), Valas (esim. kalan uinti, ryöminen), Aasi, Gepetto (esim. vanha miehen kanssa) ja Samu-Sirkka (heinäsirkka)

2. Musiikkiliikuntatuokion jälkeen tutustutaan erilaisiin soittimiin

- Kokoamme erilaisia soittimia, joihin lapset saavat tutustua ja kokeilla niitä mielensä mukaan. Kun kaikki ovat saaneet kokeilla soittimia, niin jokainen valitsee niistä itselleen yhden.

3. Lasten valitsema laulu

- Lapset saavat toivoa haluamansa laulun, joka lauletaan yhdessä ja säestetään valituilla soittimilla.

ASKARTELUPAJA

1. Valaan liisteröinti

- Muotoilemme jänisverkosta valmiiksi valaan, jonka päälle liisteröidään paperisuikaleita. Tässä on oltava koko ajan aikuinen ohjaajamassa.

2. Taikataikinan muotoilu

- Lapset saavat muotoilla taikataikinaa (esimerkiksi jotain merenalaiseen maailmaan liittyvää)

3. Valaan taustan maalaaminen

- Lapset saavat maalata tai piirtää valaalle sopivan taustan

LIIKUNTAPAJA

1. Rakennamme liikuntasaliin seikkailuradan, jota lapset saavat kiertää.

2. Suurista pehmopalikoista lapset saavat rakentaa tai leikkiä mielensä mukaan. Jos lapsia on osallistumassa tähän paljon, on asetettava aikaraja.

VALAAN VATSA

- Lapset toivoivat pääsevänsä kokeilemaan, millaista on olla valaan vatsassa. Rakennamme sen siis lakanoista hyllyjen ym. avulla ja sisälle laitamme soimaan valaan ääntelyä ja meren kohinaa CD:ltä. Näin he pääsevät vierailemaan valaan vatsaan.

Musiikkipaja

1. Musiikkiliikuntahetki (CD:n mukaan, kappaletta vaihdettaessa muuttuu liikkumistapakin)
 - Liiku kuin Pinokkio (esim. tikku-ukko)
 - Liiku kuin valas (esim. kala, ryömiminen)
 - Liiku kuin aasi
 - Liiku kuin Gebetto (esim. vanha mies)
 - Liiku kuin Samu-Sirkka (heinäsirkka)
2. Tutustutaan ja kokeillaan erilaisia soittimia, joista sitten jokainen valitsee itselleen yhden.
3. Lapset saavat toivoa laulun, joka lauletaan ja säestetään yhdessä valituilla soittimilla

Askartelupaja

- **Tiistaina** liisteröidään valasta paperisuikaleista, **keskiviikkona** maalataan kuivunut valas
- Muovaillaan taikataikinaa
- Maalataan tai piirretään valaan taakse sopiva tausta (vesivärein, liiduin tai maalein)

(Ohjaaja saa itse määritellä, mikä on sopiva lapsimäärä kerrallaan yhteen toimintaan ja asettaa tarvittaessa aikarajan)

Liikuntapaja

- Kierretään seikkailurataa
(ohjaaja saa itse määritellä, mikä on sopiva lapsimäärä kerrallaan ja tarvittaessa asettaa radalle oloon aikarajan)

Liite 5

Havainnointikaavake

1. Mahdollisuus valita (esim. osallistuuko pajoihin vai ei, saako tehdä askartelussa mitä haluaa, saako jättää liikuntaradalla jonkin osion välistä..)
2. Mahdollisuus saada tietoa (saako vastauksia kysymyksiin miksi, miten, milloin..)
3. Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin (saako pajoissa tehdä sellaista mitä ei ole valmiiksi suunniteltu..)
4. Mahdollisuus ilmaista itseään (saako esittää kysymyksiä ja toiveita, tehdä asioita omalla tavallaan..)
5. Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen (saako neuvoja liikkumis-
muotoihin musiikkipajassa, tuetaanko ideoissa, jotka eivät liity pajojen toiminta-
taan..)
6. Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin (saako askartelupajassa valita mitä haluaa tehdä,
saako valita mieleisensä soittimen vai antaa aikuinen ”sopivan” soittimen..)